

STRATEŠKE OKOLNOSTI, POKRETANJE, CILJEVI I EPILOG OPERACIJE *UNA*

Tomislav Kovačić *

UDK 355.422(497.5)“1995”

Prethodno priopćenje

Primljeno: 15. I. 2024.

Prihvaćeno: 22. I. 2024.

SAŽETAK

Rad istražuje strateški kontekst donošenja odluke o pokretanju operacije Hrvatske vojske pod kodnim nazivom *Una* u rujnu 1995. godine. Izvodeći složenu operaciju nepripremljenoga nasilnog prelaska rijeka Une i Save angažirane postrojbe Hrvatske vojske, nakon početnog uspjeha, drugog su se dana povukle na početne borbene položaje. Iako je ta operacija neopravdana ostala u sjeni uspješnih vojnih operacija u Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini, ostavila je brojne lekcije za budućnost. Operacija *Una* upozorava i na važnost jasne politike civilno-vojnih odnosa te jasno zadanih, formaliziranih i dostižnih, ciljeva. Autor je istražio i prikazao rekonstrukciju strateškog konteksta i događaja koji su prethodili pokretanju operacije *Una* i njezine divergirane političke i vojne ciljeve. Najteža je njezina posljedica pedeset poginulih ili nestalih hrvatskih vojnika, što bi trebao biti motiv za uspostavu jasne procedure kad se pokreće uporaba oružanih snaga za postizanje strateških ciljeva.

Ključne riječi: operacija *Una*, strategija, Hrvatska vojska, prelazak rijeke, civilno-vojni odnosi, *Una*, Sava

UVOD

Nijedna operacija Hrvatske vojske (HV) nije manje istražena i više potisnuta iz hrvatskih vojnih raščlambi od napadne operacije *Una*,¹ koja se odvijala na obalama rijeka Une i Save 18. i 19. rujna 1995. godine i u kojoj je poginulo ili nestalo

* Brigadir Tomislav Kovačić, mag. ing. logist., (tokovac@gmail.com) djelatni je časnik Oružanih snaga Republike Hrvatske i sudionik operacije *Una* u rujnu 1995. u sastavu 1. gardijske brigade Tigrovi. Trenutačno je na dužnosti nastavnika strategije na Hrvatskom vojnom učilištu „Dr. Franjo Tuđman“ u Zagrebu. Stavovi izneseni u ovom rukopisu ne odražavaju stavove Hrvatskoga vojnog učilišta „Dr. Franjo Tuđman“ niti Oružanih snaga Republike Hrvatske, nego su osobni stavovi autora.

¹ I u srpskoj i u hrvatskoj literaturi ta se operacija gotovo po pravilu pogrešno naziva *Una-95*. Njezin izvorni kodni naziv je *Una*. Pod tim je nazivom prema direktivi Glavnog stožera HV-a trebalo voditi sve operativne dokumente u planiranju, pripremi i provedbi operacije.

pedeset hrvatskih vojnika. I gotovo tri desetljeća poslije, s hrvatske strane postoje samo površne i djelomične raščlambe okolnosti i razloga njezina pokretanja. Da bismo shvatili njezinu cjelinu, ne smijemo ju promatrati izolirano od okruženja, tj. hrvatsko-bošnjačke, NATO-ove i američke vojne i diplomatske ofenzive u Bosni i Hercegovini (BiH) koja je vodila Dejtonskom sporazumu i mirnoj reintegraciji hrvatskog Podunavlja.² Parcijalni, često i činjenično netočni, uvidi u tu operaciju postoje i u raščlambama suprotne strane.

Sa srpske strane ta se operacija u javnosti, memoarskoj i stručnoj literaturi najčešće spominje u kontekstu žrtvoslova, a njezini ciljevi u kontekstu navodne agresije Hrvatske na Republiku Srpsku (RS). Neuspjeh HV-a često je prikazivan i kao prekretnica u obrani Republike Srpske od navodnih težnji hrvatske, bošnjačke i međunarodne politike za nametanjem svojevrsnoga *kartaškog mira*. Srpske se raščlambe dijelom koriste i za slabo utemeljen dokaz morala, spremnosti i sposobnosti zapovjedništava, postrojbi i formacija Vojske Republike Srpske (VRS) za odsudnu obranu prilaza Prijedoru i Banjoj Luci. Srpski izvori također često ističu da hrvatska javnost još ne zna potpunu istinu o neuspjehu i gubicima HV-a, kao ni razloge pokretanja operacije *Una*.

Prekid operacije *Una* nakon zapovijedi za povlačenje HV-a na hrvatsku stranu obala rijeka Une i Save nedvojbeno je srpska pobjeda, ali uzevši u obzir žrtve i s jedne i s druge strane te opću vojnopolitičku situaciju u rujnu 1995. nedvojbeno je i da je riječ o *Pirovoj pobjedi*. Zato bi, s vremenskim odmakom, trebalo detaljnije istražiti još uvijek zamagljene okolnosti i dvojbene razloge pokretanja operacije *Una*. Problem ovog rada sažet je pitanjem: Zašto, tko, kada i s kojim je ciljevima pokrenuo operaciju *Una*? Cilj je rada demistificirati okolnosti političkih smjernica i vojnog planiranja operacije *Una* na strateškoj razini zapovijedanja.

U istraživanju okolnosti autor se ponajprije oslonio na izvorne dokumente iz repozitorija Međunarodnoga kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (ICTY), deklasificirane dokumente iz fonda američke Središnje obavještajne agencije (CIA), Vijeća nacionalne sigurnosti (NSC) i drugih američkih tijela. Uz njih su korišteni i radovi hrvatskih, srpskih i bošnjačkih povjesničara te memoarski zapisi najviših vojnih i političkih dužnosnika tog vremena. Kako je u raščlambama glavnih operacija HV-a iz 1995. godine operacija *Una* najčešće izostavljena ili samo usputno spomenuta, autor ju je pokušao i kontekstualizirati u političko i vojno okruženje tog vremena. Uz snažan dojam o njezinoj tabuizaciji, primarni su izvori morali biti nadopunjeni tzv. usmenom poviješću. Zbog subjektivnosti usmene povijesti, autor se metodološki usmjerio isključivo na višestruko potvrđivanje iznesenih spoznaja i iskaza, s ciljem objektivnog prikaza događaja koji su doveli do odluke o pokretanju operacije.³

² U ovom se radu pod pojmom „hrvatsko Podunavlje“ podrazumijeva tada okupirano područje Baranje, istočne Slavonije i zapadnog Srijema.

³ Autor nije imao pristup Središnjem vojnom arhivu (SVA) Ministarstva obrane Republike Hrvatske. No, to nije jedino mjesto u kojem se čuvaju primarni izvori korišteni u ovom radu. To se ponajprije odnosi na dokumente HV-a i VRS-a u repozitoriju ICTY-a, a koji se izravno ili usputno referiraju na događaje oko operacije *Una*. Neki od njih su donekle izmahnuli pozornosti stručne javnosti (kao npr. najmanje dvije inačice dnevnika američkog veleposlanika Galbraitha, koje su različite po sadržaju upisa, ali su od samog autora

Osim kontradiktornih podataka o stvarnom broju žrtava HV-a u operaciji *Una*, autor je tijekom istraživanja naišao na cijeli niz drugih kontradiktornosti i različitih viđenja o njezinim ciljevima i provedbi. Zato je ovaj rad ujedno i najava rezultata znatno opsežnijeg istraživanja i sveobuhvatne monografije operacije *Una* s detaljnijom rekonstrukcijom i cjelovitom raščlambom tijeka događaja na strateškoj, operativnoj i taktičkoj razini ratovanja i odlukama koje su donesene – od Predsjedničkih dvora do desantnih osnovica HV-a na obalama rijeka Une i Save.

Neke memoarske i žurnalističke teze o operaciji *Una* uvriježile su se bez dubljeg propitivanja njihove utemeljenosti. To se najčešće odnosi na pogreške u odlukama, premda su pogreške uvijek moguće i prisutne, čak i u jednostavnijim sferama ljudske djelatnosti nego što je rat. To je drugi autorov motiv za ovo istraživanje. Prvi je pogibija ili nestanak pedeset hrvatskih vojnika. Bez sagledavanja i vojnog i političkog konteksta nemoguće je donijeti objektivne zaključke o razlozima pokretanja operacije.

Prvo publicirano, donekle analitičko, spominjanje operacije *Una* iznio je bivši načelnik GSHV-a general Janko Bobetko gotovo godinu dana nakon operacije *Una*. Uz niz drugih činjeničnih netočnosti, general Bobetko je operaciju *Una*, zbog nejasnih razloga, smatrao „vježbom“ (Bobetko, 1996: 511). Sljedeće, 1997. godine, povela se javna polemika između nekoliko hrvatskih generala u kojoj se rijetko ili usputno spominje i operacija *Una* (Grgurinović, 1997: 32). Potom je američka CIA 2002. godine objavila detaljnu publikaciju o „vojnoj povijesti jugoslavenskog sukoba“ (CIA, 2002: 383-384). CIA-ina publikacija u raščlambi operacije *Una* kao izvore koristi pristrana novinska izvješća agencije Srna, Srpskog radija Banja Luka i beogradskog Tanjuga te spomenutu Bobetkovu knjigu i Grgurinovićev članak iz *Obzora* (CIA, 2002: 421). Na nju se potom, zbog tadašnje nedostupnosti drugih raščlambi, referiraju brojni srpski i hrvatski izvori. Tako su, uz ponavljanje CIA-inih izvornih netočnosti, stvoreni i dodatni mitovi pojačani parcijalnim pristupom čija je svrha uglavnom bila usmjerena na propitivanje odgovornosti, a ne na ciljeve i razloge neuspjeha HV-a.

Odgovornost za neuspjeh HV-a u operaciji *Una* često se nepravedno provlači kao jedna od tema u memoarskim zapisima vojnih dužnosnika tog vremena, a koji u njoj nisu sudjelovali (Bobetko, 1996: 511-512; Ademi, 2021: 433; Basarac, 2023: 180).

potvrđene kao autentične). Memoarsku građu dužnosnika Hrvatske, BiH i SAD-a autor je podvrgnuo istom sudu objektivnosti kao i izjave izravnih ili neizravnih sudionika operacije *Una*. U rekonstrukciji plana i odvijanja operacije (slika 1) korištene su prezentacije te audio i videozapisi s okruglog stola Udruge 2. gbr Gromovi o operaciji *Una*, ustupljeni uz vrhunsku susretljivost i posvećenost Hrvatskoga memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata (HMDCDR). Generali HV-a Slavko Barić, Marijan Mareković, Drago Matanović i Vinko Vrbanac svojim su viđenjem pomogli autoru u stvaranju šire slike zamisli i provedbe operacije *Una*. Za rekonstrukciju plana operacije korištena su i osobna svjedočenja brojnih bivših pripadnika HV-a te izvori sa srpske strane. Za utvrđivanje žrtava HV-a, zbog nedostupnosti službenih informacija, autor se oslonio na izravne svjedočke pogibija i ranjavanja, spomenike, kontakte s obiteljima i udrugama hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata te detaljno propitivanje i višestruko potvrđivanje svih dosad objavljenih zapisa o poginulim, nestalim i ranjenim pripadnicima HV-a kao i okolnostima njihove pogibije ili nestanka.

Bez obzira na hijerarhijski iznimno visoke dužnosti koje su obnašali, oni nisu imali potpuni uvid u važne činjenice, ali čini se ni u složenost tadašnjih političkih i vojnih okolnosti. Neke pogrešne tvrdnje, nastale prvih godina po završetku Domovinskog rata, postale su tako dijelom prihvaćenoga javnog i stručnog diskursa, pa i kolektivne iluzije. Detaljnije je istraživanje operacije *Una* uglavnom izostalo, osim iznimaka poput radova hrvatskih povjesničara Davora Marijana i Jakše Raguža.

Način na koji je ishitreno pokrenuta operacija *Una* i način na koji su izostankom koordinacije u njezinom planiranju postavljeni vojni ciljevi koji su značajno odstupali u odnosu na izvorno zadana ograničenja što ih je zadao predsjednik Tuđman, najveća je prepoznata lekcija te operacije. Ona upućuje na potrebu formaliziranja procedure i usklađivanja vojnih i političkih ciljeva na strateškoj razini.

POLITIČKO-VOJNI ODNOSI I DVOJBE O POKRETANJU OPERACIJE *UNA*

Prema Ragužu, tri su razloga zbog kojih je „hrvatsko vrhovništvo donijelo odluku da se HV vojno angažira u sjeverozapadnoj Bosni“ (Raguž, 2009: 650) u operaciji *Una*. Prvi je poticaj SAD-a za zauzimanje Bosanskog Novog, Prijedora i Sanskog Mosta, ali uz opomenu da HV ne napada Banju Luku. Drugi su povoljne obavještajne procjene o slabostima VRS-a. Treći su razlog dotadašnji hrvatski vojni uspjesi u borbi s VRS-om. I prema Marijanu, koji navodi gotovo identične razloge, „donesena je politička odluka da se HV vojno angažira u zapadnoj Bosni“ (Marijan, 2016: 380-381). No, postoje i naizgled posve oprečne tvrdnje. Tezi da je o pokretanju operacije *Una* donesena politička odluka, suprotstavljena je tvrdnja prema kojoj je ona pokrenuta samoinicijativnim planiranjem i svojevolumnim poduzimanjem vojnog pothvata od strane tadašnjeg načelnika Operativne uprave GSHV-a, generala Vinka Vrbanca, a bez znanja načelnika GSHV-a generala Zvonimira Červenka (Đurić, 2000; Šošarić, 2006). Kako bismo sagledali je li bila riječ o političkoj odluci ili vojnoj samovolji (odnosno neupućenosti načelnika GSHV-a s pokretanjem operacije *Una*), potrebno je razjasniti tadašnje ovlasti i stvarni način donošenja političke odluke o pokretanju vojnih operacija HV-a te konkretan utjecaj SAD-a na odluku o pokretanju operacije *Una*.

Osim odlučivanja o ratu ili miru, na nacionalnoj strateškoj, odnosno političkoj razini pokreće se i zaustavlja uporaba vojske te zadaju ciljevi i ograničenja vojnih operacija kojima se ostvaruju nacionalni interesi. Odnos suvremene politike i vojske počiva na Huntingtonovoj premisi po kojoj se vojnici moraju kloniti političkih odluka, a političari prepustiti vođenje vojnih operacija vojnicima (Huntington, 1957). U tako uređenom odnosu niti bi vojnici trebali voditi državu niti političari vojne operacije. Zato je odluka o uporabi oružanih snaga politička. U suprotnom je riječ o vojnoj samovolji koja je zakonski kažnjiva.

Kao najsloženija pojava političkih odnosa vlada i naroda i kao čin sile za nameatanje volje, rat je, prema Clausewitzu, nastavak političkih odnosa dodatkom drugih sredstava (Clausewitz, 1976) ili upletanjem drugih sredstava (Clausewitz, 2010).⁴

⁴ Autor koristi izvornik i više dostupnih prijevoda Clausewitzeva djela „O ratu“ na hrvatski

U suvremenim hrvatskim civilno-vojnim odnosima postoji čvrsta norma ili barem težnja za potpunim odvajanjem vojske od politike. Srž Clausewitzeve izvorne teze o „upletanju drugih sredstava“ izgubila se u prijevodu i pretvorila u uvriježenu tvrdnju o ratu kao nekom odvojenom „nastavku politike drugim sredstvima“ ili kao nastavku politike primjenom drugih sredstava. Teorija i praksa po kojoj se vođenje rata potpuno prepušta vojsci nakon političke odluke, odnosno promatra kao *nastavak* politike, a ne kao *dodatak* politici, zanemaruju time nužnost interakcije politike i vojske zbog kaotične i kompleksne prirode rata. Zato je odnose na vojnoj strateškoj razini nemoguće promatrati bez utjecaja politike koja je uvjetno odstranjena iz vojnih operacija tek na operativnoj i taktičkoj razini ratovanja gdje se izvode vojne kampanje, glavne operacije, bitke i akcije. Pritom uvijek treba imati na umu jasnu distinkciju državne od stranačke politike i mehanizme kojima se država mora zaštititi od miješanja vojske u unutarnjopolitičke odnose. Upravo je izostanak dijaloga i usklađivanja djelovanja politike i vojske jedan od razloga za različito tumačenje ciljeva operacije *Una* i između vojnih časnika i tadašnjeg političkog vrha.

Od zapovjednika skupine do najviših vojnih zapovjednika, pri uporabi oružanih snaga zapovijedanje je formalna ili stvarna ovlast fizičke osobe. Njoj ili njemu je u HV-u u službenom nazivu dužnosti uvijek sadržana riječ „zapovjednik“ ili „zapovjednica“. Kolektivna tijela, stožeri i zapovjedništva pružali su potporu zapovijedanju, ali nisu mogli zapovijedati. Isto se odnosi na osobe koje nisu bile imenovane ili raspoređene na zapovjedne dužnosti. U vojnim operativnim zapovijedima, priopćavanje zapovjednikove odluke podređenima započinje formulacijom u prvom licu jednine („moja namjera je...“ ili „odlučio sam...“), što naglašava individualizaciju ovlasti zapovijedanja i otklanja mogućnost prenošenja odgovornosti na kolektivitet. Upravo iz toga proizlazi i pitanje tko je činio ili što je „vrhovništvo“ koje je navodno donijelo odluku o uporabi HV-a u operaciji *Una* ili preciznije: tko je donio odluku o pokretanju operacije? Nadalje, ako je „donesena politička odluka da se HV angažira u operaciji *Una*“ (Marijan, 2016.:381) ili ako je operaciju *Una* pokrenuo predsjednik Tuđman na sugestiju SAD-a (Hedl, 2010), može li istodobno biti točna i tvrdnja o operaciji *Una* kao svojevolumnom vojnom pothvatu?

U svim dosad publiciranim napisima o operaciji *Una* više je izraženo problematiziranje pitanja *tko je poticao* pokretanje, a manje *tko je pokrenuo* operaciju i s kojim ciljem. Uglavnom je odgovor na to pitanje skriven iza apstraktnog pojma koji upućuje na kolektiv, a ne pojedinca, iako je zapovijedanje isključivo ovlast pojedinca. Zbog načina na koji je ovlast zapovijedanja bila decentralizirana u praksi, proizlazi i potreba za detaljnijom raščlambom odnosa između Predsjednika Republike (vrhovnog zapovjednika HV-a), ministra obrane, načelnika GSHV-a i zapovjednika na terenu.

ili na engleski jezik, a zbog dijelova koji su potpuno izmijenili smisao u odnosu na izvorne tvrdnje na njemačkom jeziku, zbog nedosljednosti korištenja specifičnih vojnih pojmova ili dijelova koji su izostavljeni. To je osobito izraženo u HV-u najdostupnijem MORH-ovom izdanju „O ratu“ iz 1997. godine. Npr. rečenica u kojoj je jedino Clausewitzovo spominjanje Hrvata, ali i neke druge koje su puno važnije za shvaćanje smisla izvornika, nisu postojale u najraširenijim prijevodima na srpski i hrvatski jezik od izdanja iz Kraljevine Jugoslavije iz 1939. sve do hrvatskog izdanja iz 2010. godine (Clausewitz, 2010: 112).

Prema tadašnjem zakonu, vrhovni zapovjednik nije mogao prenijeti ovlast za uporabu oružanih snaga na ministra obrane, iako je ministar, primjerice, imao ovlast donošenja zapovijedi (*Zakon o obrani*, 1993). Dakle, zakonski neprenosivu ovlast za uporabu oružanih snaga imao je isključivo Predsjednik. U Domovinskom ratu nisu postojali propisi o proceduri za iniciranje i odobravanje uporabe HV-a u vojnim operacijama. Tako su neki poslovi zapovijedanja oružanim snagama bili silom ratnih prilika prešutno delegirani na ministra obrane ili načelnika GSHV-a. Tomu je u prilog išla i činjenica što Predsjednik Republike tijekom rata nije ustrojio Ratni kabinet⁵ i formalno nije bilo proglašeno ratno stanje. Stoga je neke poslove iz nadležnosti vrhovnog zapovjednika, pa i one oko uporabe oružanih snaga, u praksi provodio ministar, Ministarstvo obrane (MORH) ili GSHV.

Predsjednik Tuđman nije volio rat i bio je vrlo suzdržan kod uporabe sile (Galbraith, 2023).⁶ On je „bio dobar strateg i vrlo učinkovit vođa. (...) Općenito je bio oprezan pri korištenju sile, više od, na primjer, Šuška“ (Galbraith, 2008). Posebno je bio oprezan oko mogućih gubitaka HV-a za ciljeve koje bi kasnije mogli biti poništeni. Nakon umirovljenja generala Bobetka, u nekim tipično vojnim poslovima, ministar Šušak imao je glavnu ulogu, a načelnik GSHV-a general Červenko sporednu. To je posebno uočljivo u decentralizaciji provedbe operacija Hrvatskih snaga u BiH, gdje je ministar obrane gotovo preuzeo ulogu nadređenoga vojnog zapovjednika (Ademi, 2021).⁷ Ministar Šušak vodio je hrvatsku vojsku izravnim pristupom funkcionirajući više kao general nego kao ministar obrane (US Congress, 1997: 84).

Ministar Šušak bio je osoba od najvećeg povjerenja predsjednika Tuđmana (Granić, 2019). Nedvojbeno je da je on usmjeravao i političke silnice u BiH, ali i vojne operacije, u nekim slučajevima potpuno zaobilazeći mjesto i ulogu GSHV-a i njegovog načelnika. Veleposlanik Galbraith svjedoči o tome da mu je general Červenko, govoreći o operaciji *Una* 19. rujna 1995. godine, kazao da mu „nije rečeno

⁵ Tadašnji zakon predviđao je formiranje Ratnog kabineta, čije bi članove imenovao vrhovni zapovjednik (*Zakon o obrani*, 1993). To je bilo logično rješenje jer što je viša razina, zapovijedanje je teže za provedbu pa su stožerna tijela koja pružaju potporu zapovjedniku organizacijski složenija. Pritom pojam Ratnog kabineta ne treba miješati s Vijećem za obranu i nacionalnu sigurnost jer je riječ o tijelima s različitim ulogama.

⁶ Autor je u tri navrata od 18. srpnja do 12. kolovoza 2023. godine telefonski razgovarao s veleposlanikom Galbraithom uz njegov pristanak u svrhu istraživanja za potrebe ovog rada. Razgovori su vođeni s ciljem raščlambe okolnosti, događaja i odnosa na političkoj razini. Bilješke s razgovora i druga korespondencija nalaze se u osobnoj arhivi autora.

⁷ Umirovljeni general Rahim Ademi višestruko potvrđuje američke prosudbe o ministru obrane koji je više u ulozu vojnog generala nego ministra. Iako izrazito pristrano, general Ademi (2021) svjedoči o sukobljenim koncepcijama MORH-a i GSHV-a (209-211), oprečnostima u zapovijedima načelnika GSHV-a i ministra obrane (463-464) te nejasno definiranim ulogama generala i viših časnika koji su bili koordinatori između GSHV-a i Zapovjedništva Zbornog područja (ZP) Split (256-257). Zato je stvoren dojam da je ministar obrane bio stvarni prvonadređeni zapovjednik operacija Hrvatskih snaga u BiH, dok je načelnik GSHV-a imao samo potpurnu ulogu. General Ademi također svjedoči i opozivima zapovijedi načelnika GSHV-a ili ministrovim odobrenjima za njihovo ignoriranje, što podupire tezu o sukobljenim koncepcijama oko razgraničenja ovlasti oko vođenja vojnih operacija HV-a.

o operaciji prije nego je ona poduzeta” i govori o „napetosti između Červenka i Šuška, o čemu je (Červenko op.a.) upadljivo otvoren”. General Červenko žalio se i američkom generalu Clarku na neke ranije ministre zapovijedi zbog kojih je „išao Tuđmanu da ih poništi” (Galbraith, 1995a: 57).

U lipnju 1995. godine, predsjednik Tuđman poništio je direktive koje je general Bobetko izdao generalima Markaču i Gotovini jer nisu bile „u skladu sa smjernicama za provedbu državne politike”. U istoj je odluci izričito naložio da „za sve odluke i zapovijedi za uporabu i bilo kakvo pokretanje postrojbi HV-a (...) načelnik GSHV-a mora dobiti prethodno odobrenje vrhovnog zapovjednika” (Predsjednik RH, 1995). Tom je odlukom predsjednik Tuđman jasno pokazao tko je vrhovni zapovjednik, koja je uloga načelnika GSHV-a u odnosu prema vrhovnom zapovjedniku i da svaka uporaba vojske mora biti odobrena isključivo od strane politike. Nakon operacije *Oluja*, usmjeravanje svih glavnih operacija HV-a i HVO-a u BiH-a bilo je uglavnom prepušteno ministru obrane koji je koordinirao većinu vojnih operacija u BiH sa znatno manjim ili čak zanemarivim utjecajem načelnika GSHV-a generala Červenka. U tim bi okolnostima pokretanje bilo koje vojne operacije bez znanja Predsjednika i ministra obrane bio opasan čin vojne samovolje.

Izvor tvrdnje da je operacija *Una* pokrenuta zbog američkih prijedloga tadašnji je američki pomoćnik državnog tajnika Richard Holbrooke, koji na više mjesta u svojim memoarima tvrdi da je u rujnu i u listopadu 1995. godine hrvatskom i bošnjačkom vodstvu predlagao zauzimanje Bosanskog Novog, Prijedora i Sanskog Mosta (Holbrooke, 1998: 165, 170-171, 173, 197). Iako i Holbrookeove memoare treba podvrgnuti sudu objektivnosti prema istim mjerilima kao i za svaku drugu usmenu povijest, u hrvatskim, bošnjačkim i srpskim izvorima pod dojmom Holbrookeove uloge u završnici rata u BiH, njegove tvrdnje su često izvlačene iz konteksta i prihvaćane bez propitivanja. No, i Peter Galbraith, tadašnji američki veleposlanik u Republici Hrvatskoj, tvrdi da su predsjedniku Tuđmanu i ministru Šušku predlagali zauzimanje Prijedora i Kozarca, kao poznatih simbola etničkog čišćenja,⁸ te bili suglasni s prijedlogom ministra Šuška za zauzimanje Manjače (Galbraith, 2023). Galbraith je i uvečer 16. rujna 1995. godine, dan prije pokretanja planiranja operacije *Una*, hrvatskom ministru vanjskih poslova Mati Graniću „naglasio važnost zauzimanja teritorija Federacije od muslimanskog interesa, od kojeg je Prijedor – Sanski Most najvažniji” (Galbraith, 1995a: 54) znajući da Armija BiH (ARBiH) to ne može učiniti bez hrvatskih snaga. Stoga je poticaj SAD-a za zauzimanje Bosanskog Novog i Prijedora, kao jedan od navodnih razloga za pokretanje operacije *Una*, potrebno detaljnije raščlaniti.

⁸ Kozarac je mjesto istočno od Prijedora, na putu prema Banjoj Luci koje su srpske snage 1992. godine opkolile, osvojile, opljačkale i zapalile. Pritom je poginula ili nestala gotovo polovina predratnoga bošnjačkog stanovništva tog mjesta. Holbrooke u svojim memoarima ne spominje prijedloge za zauzimanje Kozarca ili Manjače. Galbraith tvrdi da su se te sugestije najviše odnosile na Prijedor i Sanski Most te čak dvoji da je i Bosanski Novi bio dio tih američkih poticaja (Galbraith, 2023).

ULOGA SAD-A U POKRETANJU HRVATSKE OPERACIJE UNA

U posthladnoratovsko doba SAD je bila vodeća, vjerojatno i jedina, svjetska sila. Nakon pada Srebrenice, SAD pod predsjedanjem Billa Clintona pokreće snažnu diplomatsku ofenzivu za završetak rata u BiH. Istodobno razvijaju i izlaznu strategiju u slučaju neuspjeha. Clintonova administracija shvaća da je s *Olujom* došlo do promjene situacije koju treba iskoristiti. „Letećom diplomacijom“ pod Holbrookeovim vodstvom, SAD uviđa priliku za postizanje mira, ali se i boji izbijanja puno šireg rata (Ured Predsjednika RH, 1995c: 2). Poticanjem ograničenih vojnih operacija hrvatskih i bošnjačkih snaga, diplomacija SAD-a koristila je surogat-snage kako bi sanirala negativne učinke gubitaka u Somaliji koji su uzrokovali američki oprez oko kopnenoga vojnog angažiranja u svjetskim kriznim područjima.

Predsjednik Tuđman, svjestan uloge HV-a u BiH, ciljeva američke inicijative i političke moći za završetak rata u BiH nameće reintegraciju hrvatskog Podunavlja kao ključno političko pitanje, koje nikako ne želi odvojiti od cjeline rješenja. S druge strane, Milošević je želio „odvojiti istočnu Slavoniju od Bosne, jer se nadao da će u Bosni postići rješenje, da će mu se ukinuti sankcije, a da će tada možda moći zadržati istočnu Slavoniju“ (Ured Predsjednika RH, 1995b).

Za razliku od Hrvatske, SAD-u je prioritet bila BiH, a ne hrvatsko Podunavlje. Veleposlanik Galbraith tvrdi da je predsjednik Tuđman „Bosnu držao kao taoca istočne Slavonije (...) Bez dogovora oko istočne Slavonije, Tuđman ne bi dopustio da se postigne dogovor oko Bosne jer je znao da će dogovorom oko Bosne biti skinute sankcije Srbiji, a time bi nestala poluga koju je imao za povratak istočne Slavonije“ (ADST, 2013: 213). SAD je ipak trebao i hrvatsku vojnu uključenost u BiH kao nadomjestak za slabosti bošnjačke vojske koja je bila tipično defenzivna vojska s ograničenim sposobnostima. Za razliku od ARBiH, koja za to nije imala prilike, HV je u relativno mirnijem razdoblju od 1992. do 1995. godine znatno uznapredovala u opremanju, obuci i izobrazbi, ali i organizacijski i doktrinarno.

Na sastanku predsjednika Tuđmana s američkim izaslanstvom 16. kolovoza 1995. godine Holbrooke i njegov tim iznijeli su američko viđenje situacije i koncepciju zaustavljanja rata. Američki diplomati posebno su negativno dočekali izlaganje predsjednika Tuđmana o podjeli interesnih sfera zapadne i istočne civilizacije, po kojoj bi Banja Luka pripala Zapadu, a Tuzla Istoku. To njegovo stajalište vjerojatno je proisteklo iz utjecaja članka „Sukob civilizacija?“ objavljenog u časopisu *Foreign Affairs* (Huntington, 1993), koji je općenito izazvao brojne stručne polemike, a koji je i predsjednik Tuđman zasigurno pročitao. Zbog iznošenja tog promišljanja, SAD je oprezno pratio i oštro reagirao na bilo koju naznaku da su vojne operacije HV-a usmjerene prema Banjoj Luci.

Zabrinutost SAD-a zbog mogućeg zauzimanja Banje Luke temeljila se na četirima ključnim razlozima. Prvi, poslije rata najčešće spominjan razlog, bila je mogućnost izbijanja izbjegličke krize. Pokretanje novoga izbjegličkog vala prema Srbiji destabiliziralo bi Miloševića, koji je prometnut u glavnoga srpskog pregovarača za završetak rata. Drugi je razlog što bi napad na Banju Luku mogao uzrokovati potpuni poraz

VRS-a. To bi uvuklo VJ u rat, rasplamsalo sukob i prekinulo mirovnu inicijativu. Iako Milošević nije davao takve signale, američki su obavještajci i političari vjerovali da bi VJ bio primoran intervenirati i spasiti VRS jer je i među narodom i među vojskom već vladala atmosfera bojazni od nametanja *kartaškog mira* Republici Srpskoj. Nepovjerenje između Miloševića i generala VJ-a bilo je očito i hrvatskom vodstvu i američkom pregovaračkom timu. Treći je razlog taj što bi zauzimanje Banje Luke uzrokovalo daljnje pogoršanje odnosa Hrvata i Bošnjaka zbog razilaženja ciljeva na bojištu, pa i obnovu međusobnog sukoba. Kao posljednji razlog, zauzimanje Banje Luke bilo bi politički beskorisno, jer bi ju u konačnom rješenju morali prepustiti Srbima (Ured Predsjednika RH, 1995b:11-12).

U kontekstu mogućeg utjecaja SAD-a na pokretanje operacije *Una* najvažniji je dio američke koncepcije zaustavljanja rata koji podržava buduću teritorijalnu podjela između FBiH i RS-a u omjeru 51:49 % i koja se temelji na planu Kontaktne skupine⁹ iz 1994. godine, ali mora uzeti u obzir i promijenjenu realnost na terenu. SAD je želio „teritorijalno jedinstveniju i suvisliju Federaciju, čije bi se granice mogle lakše braniti“ (Ured Predsjednika RH, 1995c: 5). General Wesley Clark¹⁰ potvrđuje da su „željeli podijeliti teren duž branjivih crta, izbjegavajući izolirane džepove i poluo-točne tipove rješenja, koja bi ohrabrila kasniju obnovu sukoba ili jednostavno bila nemoguća za nametnuti u praksi“ (Clark, 2001: 53-54). Lakše branjiv teritorij FBiH bio bi od koristi u slučaju razmještaja američkih kopnenih snaga u potpori potpunog povlačenja međunarodnih snaga. To je jedan od razloga zbog kojeg je američko izaslanstvo izravno poticalo oblikovanje pogodnijeg razgraničenja i zauzimanje određenih gradova i područja, čak i kad je to odstupalo od prijedloga Kontaktne skupine.

SAD je stalno pokušavao ojačati krhku stabilnost FBiH. Holbrooke je izravno poticao zajedničke operacije HV-a i ARBiH-a, a američke obavještajne službe i diplomacija odmah su reagirali na incidente, kao što je okršaj izvidnica 5. korpusa ARBiH s prednjim dijelovima 7. gbr HV-a Pume na Oštrelju kod Drvara.¹¹ SAD nije želio prestanak hrvatske potpore ARBiH-u, svjestan bošnjačke inferiornosti i manjka ofenzivnih sposobnosti. I bošnjačko se vodstvo pribojvalo ograničenja vlastitih vojnih sposobnosti kad bi hrvatska potpora potpuno prestala i VRS stabilizirao bojišta (CIA, 1995).

⁹ Kontaktna skupina osnovana je 25. travnja 1994. u Londonu. Činile su je Francuska, Njemačka, Velika Britanija, Rusija i SAD.

¹⁰ General Wesley Clark bio je član Holbrookeova tima na dužnosti ravnatelja za strateške planove i politiku (J-5) u američkom Združenom stožeru.

¹¹ Incident u kojem je poginulo po nekoliko vojnika s objiju strana dogodio se 15. rujna 1995. (tri dana prije početka operacije *Una*) u pokušaju istodobnog prodora i hrvatskih i bošnjačkih snaga iz čijeg su se obuhvata noć ranije izvukle snage VRS-a. Incident na Oštrelju Holbrooke naziva „eksplozivnom situacijom koja je mogla poništiti sve ono što je ofenziva Federacije zadobila“ (Holbrooke, 1998: 167). Hrvatski i bošnjački zapovjednici na terenu relativno su brzo razriješili taj incident i jasnije definirali razgraničenje snaga. Dramatizaciju tog događaja od strane SAD-a Galbraith opisuje kao nužni oprez (Galbraith, 2023).

Ukupna politika SAD-a prema BiH nije bila jedinstvena. Oko stavova o *Zapadnoj ofenzivi*,¹² Holbrookeov pregovarački tim, kao i veleposlanik Galbraith, često su zastupali suprotna stajališta u odnosu prema Pentagonu ili Državnom tajništvu. Iako je Holbrooke, suprotno općem stavu u Washingtonu, izravno poticao hrvatsko i bošnjačko vodstvo na zauzimanje Prijedora i Bosanskog Novog, zauzimanje Banje Luke nije dolazilo u obzir i ona je morala pripasti RS-u. Predsjednik Tuđman je nedvojbeno 14. rujna 1995. predložio da umjesto zauzimanja planinskih područja, hrvatske snage zauzmu Banju Luku. No, bezuvjetno je prihvatio američko protivljenje toj ideji. Predsjednik Tuđman je na istom sastanku saslušao i Holbrookeovo dociranje o tome kako vojne operacije moraju biti povezane s političkom i strateškom svrhom, a ne samo težiti pobjedama, kao i stav SAD-a da se vojno zauzimanje Banje Luke ne uklapa u stratešku svrhu. Predsjednik je prihvatio taj stav smatrajući SAD većim saveznikom nego je on to doista bio. No, on je upozoravao Holbrookea da će Bošnjaci „vjerojatno željeti sada da se stanje poraza Srba iskoristi za njihovu potpunu kapitulaciju“ (Ured Predsjednika RH, 1995b). Ta je potpuna kapitulacija vjerojatno bila moguća samo zauzimanjem Banje Luke.

U drugom tjednu rujna 1995. godine, nekoliko dana prije početka operacije *Una*, konsenzusom je u Washingtonu donesena „najvažnija strateška odluka“ – držati se ranijeg plana Kontaktne skupine (US Department of State, 1996: 13). Naime, SAD je bio suočen s dvjema opcijama. Prva je odustati od plana Kontaktne skupine i poticati hrvatsko-bošnjačku ofenzivu kojom će dobiti rat, pa i napustiti načelo 51:49 % i uređenje BiH s dvama entitetima. Druga je opcija bila iskoristiti ofenzivu i postići plan Kontaktne skupine, ali uzimajući u obzir i realnost na terenu. Ta se američka odluka uklapa u dojam predsjednika Izetbegovića da su „od polovice rujna Amerikanci počeli inzistirati na usporavanju, a zatim i potpunom zaustavljanju hrvatsko-bošnjačke ofenzive“ (Izetbegović, 2001: 254). Naime, za razliku od predsjednika Tuđmana, Izetbegović nije bio sklon zaustavljanju ofenzive, a generali ARBiH-a još manje.

U ljeto i jesen 1995. godine, BiH su dijelili svi i svuda, svatko slijedeći vlastite crte interesa, precizno na kartama računajući dobitke i gubitke teritorija. I Holbrooke, govoreći o kartama, spominje predsjedniku Tuđmanu da ih imaju šest, „ali to su samo karte, nikakva američka karta, već samo različite zamisli“ (Ured Predsjednika RH, 1995c: 5). Ranija karta Kontaktne skupine o unutarnjoj podjeli BiH koja bi se korigirala uzimajući u obzir realnost na terenu i podjelu po lakše branjivim crtama, te za Bošnjake psihološka važnost mjesta kao što su Sanski Most i Prijedor, razlozi su za izravno ili neizravno Holbrookeovo poticanje zauzimanja tih gradova. Višekratni prijedlozi za zauzimanje Bosanskog Novog,¹³ Prijedora i Sanskog Mosta postojali su i prije i nakon operacije *Una*. Predlaganjem zauzimanja tih gradova Holbrooke

¹² Tadašnja američka administracija pojmom „Zapadna ofenziva“ naziva operacije hrvatskih i bošnjačkih snaga u ljeto i jesen 1995. godine (operacije *Maestral-2*, *Sana*, *Una* i *Južni potez*).

¹³ Premda upozorava na protek vremena, veleposlanik Galbraith iznio je dvojbe o Holbrookeovu spominjanju zauzimanja Bosanskog Novog, iako nedvojbeno potvrđuje prijedloge za zauzimanje Prijedora, Kozarca i njihovu suglasnost na prijedlog ministra Šuška za zauzimanje Manjače (Galbraith, 2023).

je bio uvjeren da je to u interesu FBiH. No, iako u formalnom savezu, nepovjerenje između Bošnjaka i Hrvata bilo je preveliko. Pojedinačni interesi činili su interese FBiH kao cjeline potpuno sporednima.

Tvrđnje da je SAD poticao zauzimanje spomenutih gradova mogu se uzeti samo kao djelomično točne. Kao prvo, nije ih poticao SAD, nego diplomati SAD-a na terenu. Službena politika SAD-a zagovarala je potpunu obustavu ofenzive. Američki su diplomati i generali u istom danu iznosili potpuno oprečne stavove o produžetku *Zapadne ofenzive* zbog različitog tumačenja ili nepostojanja smjernica iz Washingtona. Iako je odvojeno iznosio te prijedloge i Hrvatima i Bošnjacima, Holbrooke je smatrao da će oni to učiniti zajedničkim snagama. Bošnjaci to još uvijek nisu mogli sami, a Hrvati su imali sve manje interesa.

Holbrooke je činio i jednu drugu, namjernu ili nenamjernu, pogrešku, svrstavajući Prijedor u teritorij koji bi i po karti Kontaktne skupine pripao FBiH. U pismu od 20. rujna 1995. on objašnjava dužnosnicima u Washingtonu zašto vojna ofenziva pomaže mirovnom procesu i navodi: „Ako uzmu Sanski Most ili Prijedor, koji su prema mapi Kontaktne skupine u rukama Federacije, ali ih Milošević, kako je rekao, neće prepustiti u pregovorima, to bi olakšalo naš posao” (Holbrooke, 1998: 173). No, ni Prijedor ni Bosanski Novi po karti Kontaktne skupine (UN, 1999) nisu pripadali Federaciji.¹⁴ U dnevničkom zapisu od 17. rujna 1995. i Galbraith piše o Prijedoru kao „teritoriju od muslimanskog interesa” (Galbraith, 1995a).¹⁵ General Clark na sastanku 14. rujna 1995. s ministrom Šuškom ulazi u raspravu koje gradove Hrvati trebaju uzeti, a koje ne. Predlaže mu zauzimanje Bosanskog Petrovca, ali i „počinje upozoravati da ne idu na Ključ (sic!)¹⁶ i na područje oko Prijedora” (Galbraith, 1995a: 50). Upozorenje generala Clarka ministru Šušku da HV ne ide „na područje oko Prijedora” temeljilo se na razgraničenju i koordinaciji individualnih ciljeva Hrvatskih snaga i ARBiH, dok se Holbrookeov prijedlog da se zauzme Prijedor odnosio na ciljeve FBiH-a. Stoga tvrdnje o američkom poticaju za zauzimanje Prijedora kao

¹⁴ Jednu od najčešće citiranih rečenica u izvorima i sa srpske i s hrvatske strane, Holbrooke je navodno izrekao nasamo ministru Šušku nakon „dramatičnog” sastanka predsjednika Tuđmana i Izetbegovića 19. rujna 1995. u Zagrebu: „Gojko, hoću da sve to bude apsolutno jasno. Ništa u svemu o čemu smo raspravljali danas ne bi trebalo biti shvaćeno kao da želimo prestanak ostatka ofenzive, osim što se tiče Banje Luke. Važno je brzo djelovati. Ne smijemo to reći javno ali, molim Vas, zauzmite Sanski Most, Prijedor i Bosanski Novi. I to učinite brzo, prije nego što se Srbi skupe (Holbrooke, 1998).” Iako se ta rečenica u srpskim izvorima često ističe kao poticaj ili signal za pokretanje operacije *Una*, ona je izrečena kad je već izdana zapovijed za njezino obustavljanje.

¹⁵ U raščlambama događaja na strateškoj razini, Galbraithov diplomatski dnevnik važan je izvor za kronologiju vojnih i diplomacijskih događanja u 1995. godini. Pritom je potreban oprez zbog dvaju razloga. Prvi je opći, a to je subjektivnost „usmene povijesti”. Drugi su razlog najmanje dvije javno dostupne inačice dnevnika odnosno isječaka. Jedna je dostupna u arhivu ICTY-ja (Galbraith, 1995a), a druga je inačica sa Sveučilišta nacionalne obrane (NDU) (Galbraith, 1995b). Iako je NDU-ova inačica kraća, neki su pojedinačni dnevnički upisi dulji. U pojedinim se dijelovima razlikuju. Obje su inačice dnevnika autentične (Galbraith, 2023).

¹⁶ Vjerojatno se odnosi na grad Ključ.

navodni razlog za pokretanje operacije *Una*, trebaju uzeti u obzir i zapise o gotovo istovremenom američkom protivljenju zauzimanju Prijedora.

U nedjelju 17. rujna 1995. ujutro, dan prije početka operacije *Una* američko je izaslanstvo na odvojenim sastancima ponovo iznijelo suprotne stavove. Zbog različitih smjernica i odnosa prema Washingtonu, Holbrooke i Galbraith su kod predsjednika Tuđmana predlagali zauzimanje Prijedora i Kozarca (Galbraith, 2023), vodeći se osobnim viđenjem situacije. Istodobno su generali Clark i Kerrick,¹⁷ slijedeći stav službenog Washingtona, od ministra Šuška tražili potpuno zaustavljanje ofenzive. Ministar Šušak je reagirao ljutito i tražio pritisak SAD-a na Bošnjake za bolju suradnju u FBiH (US Department of State, Dayton History Project, 1997: 116). Neovisno o ishodima tih sastanaka, generali Stipetić i Vrbanac istog su se jutra neuspješno pokušavali sastati s ministrom Šuškom i ishoditi njegovu suglasnost za pokretanje operacije *Una* (Vrbanac, 2023).¹⁸ Njezina svrha, poboljšanje taktičkog položaja HV-a u dolini rijeke Une, već je bila razrađivana kao ideja u GSHV-u nakon srpskoga raketnog napada na Kutinu, na početku operacije *Maestral-2*.¹⁹ To znači da je ideja pokretanja operacije u Pounju postojala i prije američkih poticaja, ponajprije s idejom odbacivanja topničke ugroze od Siska i Kutine, zbog mogućih posljedica napada na osjetljivu industriju.

Na sugestije za zauzimanje Prijedora, predsjednik Tuđman nikad nije odavao dojam da će tu operaciju HV doista i poduzeti samo zbog američkog prijedloga.²⁰ Američke je prijedloge primao na znanje, ali nakon operacije *Maestral-2* nije bio sklon poduzimanju većih operacija HV-a samo zato što ARBiH nije imao dostatne sposobnosti ili samo zbog činjenice što su ih predlagali američki diplomati. Prema dosad dostupnim izvorima ništa ne dokazuje da je predsjednik Tuđman ikad obećao ili potvrdio da će angažirati HV za zauzimanje spomenutih gradova samo zbog američkih poticaja. Spoznaja da će zauzete gradove nakon hrvatskih žrtava morati predati pod kontrolu Bošnjaka u najmanju je ruku uzrokovala njegovu skeptičnost prema američkim prijedlozima, ali istodobno i zabrinutost od širenja sfere bošnjačkog interesa zapadno od Tuzle, odnosno na Banju Luku. U tim je složenim okolnostima

¹⁷ Brigadni general Donald Kerrick, ravnatelj američkoga Nacionalnog vojno-obavještajnog središta. Bio je član Holbrookeova pregovaračkog tima od 23. 8. 1995. godine.

¹⁸ Autor je u više navrata od lipnja do listopada 2023. godine razgovarao s umirovljenim generalom Vinkom Vrbancem uz njegov pristanak i suglasnost u svrhu istraživanja za potrebe ovog rada. Razgovori su vođeni isključivo s ciljem njegovog viđenja okolnosti, događaja i odnosa oko pokretanja i provedbe operacije *Una*. Bilješke s razgovora, suglasnost za korištenje navoda u ovom radu i druga korespondencija nalaze se u osobnoj arhivi autora.

¹⁹ U literaturi se pod nazivom „Maestral“ uglavnom podrazumijeva napadna operacija Hrvatskih snaga kojom su oslobođeni Šipovo, Jajce i Drvar. Njezin je izvorni naziv bio *Maestral-2*, jer se pod nazivom *Maestral* vodila obrambena operacija pod Zapovjedništvom Južnog bojišta odnosno zaleđa Dubrovnika (Marijan, 2016; Raguž, 2009).

²⁰ Na pitanje o reakciji predsjednika Tuđmana na američke prijedloge za zauzimanje Prijedora i Kozarca, veleposlanik Galbraith tvrdi da je načelno odgovor uglavnom bio neodređen, parafrazirano: „Da, razumijem Vas“ (Galbraith, 2023), ali bez izravne potvrde da će to doista i poduzeti.

na brzinu i pokrenuta operacija *Una*, neovisno o američkim poticajima. Američki utjecaj na operacije HV-a u zapadnoj Bosni jest bio jak, ali ne i presudan za odluke predsjednika Tuđmana.

OPERACIJA *UNA* KAO POLITIČKA ODLUKA ILI „SAMOVOLJNI VOJNI POTHVAT“?

Pokretanje operacije *Una* odobrio je ministar Šušak, uz suglasnost predsjednika Tuđmana. Ministar Šušak je 18. rujna 1995. navečer informirao Galbraitha o operaciji *Una* te da je ona usmjerena prema osiguranju Unske pruge, tj. željezničkog pravca prema Splitu. Pritom je zaničevao činjenicu da je prelazak Une usmjeren prema Prijedoru (Galbraith, 1995a: 56). I ta činjenica podupire tvrdnju da operacija *Una* nije pokrenuta zbog američkog poticaja za zauzimanje Prijedora. Cilj operacije *Una* još je ujutro istog dana bio predmet nešto drukčije rasprave među generalom Červenkom, ministrom Šuškom i predsjednikom Tuđmanom, što je u epilogu operacije rezultiralo smjenom generala Vrbanca pod optužbom poduzimanja samovoljnoga vojnog pothvata.

Iako načelnik GSHV-a general Zvonimir Červenko nije bio nazočan u GSHV-u 17. rujna 1995. godine kad je ministar obrane telefonski odobrio pokretanje operacije *Una*, s njim je o poboljšanju taktičke pozicije HV-a u Pounju, nekoliko dana ranije, razgovarao njegov pomoćnik general Petar Stipetić. Tada mu je načelnik GSHV-a preporučio da o tome obavezno moraju razgovarati s ministrom Šuškom. Među brojnim ministrovim diplomatskim i protokolarnim obvezama, 17. rujna 1995. oko 11:30 sati, general Vrbanac je potaknut povoljnim procjenama Obavještajne uprave o stanju VRS-a telefonom upoznao ministra Šuška i predložio zauzimanje mostobrana u Pounju. Ministar Šušak je odmah dao usmenu suglasnost. General Vrbanac je o tome odmah izvijestio načelnika GSHV-a, zamolio ga da upozna i predsjednika Tuđmana i da „zapovjedi ukoliko bude izmjena glede odluke o operaciji“ (Vrbanac, 2023). Dobivanje suglasnosti ili usmene zapovijedi od ministra obrane bio je uobičajen postupak tijekom provedbe operacija Hrvatskih snaga u BiH, kao i izravna komunikacija generala HV-a s njim osobno.

Ministar Šušak je o pokretanju operacije *Una* razgovarao s predsjednikom Tuđmanom, s čim je on bio suglasan, ali samo sa zauzimanjem Unske pruge (Đurić, 2000).²¹ Dakle, političko odobrenje za pokretanje operacije, koje je generalu Vrbanacu izdao ministar Šušak, uopće nije upitno. Ono što je upitno jesu ciljevi operacije i njezin opseg. Planeri operacije iz GSHV-a su iz izloženog prijedloga i odobrenja mi-

²¹ Tjednik *Nacional* je 21. 6. 2000. godine objavio u opremi članka Dragana Đurića isječke iz dvaju transkripata razgovora predsjednika Tuđmana s generalom Červenkom i ministrom Šuškom od 18. i 19. 9. 1995. godine. Usprkos nastojanjima, autor ovog rada nije imao u posjedu izvornike tih dvaju transkripata. Svi drugi citirani transkripti iz Ureda predsjednika dostupni su u cijelosti u arhivu ICTY-a. Stoga se tvrdnje i zaključci o sastancima generala Červenka i predsjednika Tuđmana temelje na pretpostavci autentičnosti isječaka transkripata objavljenih u opremi članka u *Nacionalu*. Njihova deklasifikacija i objava bit će važan izvor za razjašnjavanje okolnosti pokretanja operacije *Una*.

nistra Šuška shvatili zadaću i ciljeve puno šire od zauzimanja Unske pruge. Tijekom kratkog stvaranja osnovne ideje operacije razmatrali su i njezino uklapanje u širi kontekst operacija HV-a u BiH, čak i zauzimanje lijeve obale Vrbasa do Banje Luke, što predsjednik Tuđman nikad nije zapovjedio ili na bilo koji način konkretizirao kao cilj HV-u.²² Ciljevi operacije *Una* različito su protumačeni na svim razinama zapovijedanja – od Predsjednika Republike sve do zapovjednika brigada i pukovnija.

Načelnik GSHV-a znao je za pokretanje operacije *Una*, ali su mu bili dvojbeni stvarni ciljevi i razlozi užurbanosti u kojoj je ona pokrenuta. Koordinacija na strateškoj razini je bila loša i stavovi sudionika su kreirani s puno neformalnih saznanja. Stoga je načelnik GSHV-a nakon povratka iz Splita i nakon što se detaljnije upoznao s planom operacije, opravdano pretpostavljao da je moguća svrha operacije *Una* i prodor prema Banjoj Luci i sprečavanje ARBiH u izbijanju na rijeku Savu. Prijedlog takve operacije ministru Šušku je iznio general Gotovina 18. rujna 1995. godine (Zapovjednik ZP Split, 1995: 2). Slično rješenje predlagao je i admiral Domazet-Lošo koji je bio izmješten kao koordinator GSHV-a u Zapovjedništvo ZP-a Split, ali se zatekao u GSHV-u tijekom kratkog planiranja i pripreme operacije *Una* (Vrbanac, 2023).

Admiral Domazet-Lošo iznio je u GSHV-u ideju s angažiranjem 1. gbr Tigrovi i 2. gbr Gromovi sa sjevera prema Topoli i Banjoj Luci (Vrbanac, 2023). Iz tih činjenica može se zaključiti da stav politike, a prije svih stav predsjednika Tuđmana o zauzimanju odnosno nezauzimanju Banje Luke nije jasno iskomuniciran s generalima koji su izvodili operacije s juga, a vjerojatno i s ministrom Šuškom koji ih je usmjeravao. I Holbrooke je držao da ministar Šušak želi zauzeti Banju Luku, što je SAD-u bilo neprihvatljivo (Marijan, 2016: 380).

Izložen različitim viđenjem ciljeva i svrhe operacije, načelnik GSHV-a dva se puta sastao s predsjednikom Tuđmanom. Prvi je sastanak započeo prvog dana operacije *Una* u 10:50 sati, sat vremena nakon što su Gromovi već prešli rijeku Unu i uspješno uništili prve otporne točke VRS-a kod Bosanskog Novog. Povod tog sastanka nisu bili ni gubici HV-a, ni navodna neupoznatost načelnika GSHV-a s pokretanjem operacije – nego upravo njezini nejasni ciljevi. Naime, prvi su se gubici HV-a dogodili tek nešto nakon 13:00 sati (Udruga 2. gbr Gromovi, 2015), što navodi na zaključak da je načelnik GSHV-a bio zabrinut zbog mogućih gubitaka HV-a ako bi se išlo na Prijedor ili Banju Luku, a ne zbog gubitaka u operaciji *Una*. Ona je u to vrijeme tek započela i to samo na jednom desantnom mjestu prijelaza (DMP) kod Bosanskog Novog. General Červenko se sastao s predsjednikom i drugog dana operacije, u 17:10 sati, kad je postrojbama već bila izdana zapovijed za izvlačenje. U telefonskoj, usmenoj suglasnosti ministra Šuška, upitno je je li planerima operacije preneseno i ograničenje koje je zadao predsjednik Tuđman – a to je zauzeti (op.a.) „Unsku prugu i ništa više“ (Đurić, 2000: 61).²³ Odobrenje za operaciju *Una* izdano je u vrlo

²² Predsjednik Tuđman, prema transkriptu iz Nacionala, generalu Červenku kazuje da je izravno „pitao Amerikance...prije jedno osam dana“ može li ići na Banju Luku, na što su ono rekli ne i stoga on „neće probleme hrvatskoj državi“ (Đurić, 2000).

²³ Predsjednik Tuđman potvrđuje da je na traženje ministra Šuška on dopustio pokretanje operacije, prema njegovim riječima: „samo za ovo, za unsku prugu...(...) ...samo unsku prugu i ništa više, ništa više“ (Đurić, 2000). Iz transkripta objavljenog u Nacionalu vidi se

kratkom vremenu, na marginama i među brojnim diplomatskim i protokolarnim obvezama ministra i Predsjednika. Formalnog usklađivanja zadaće, svrhe, ciljeva i razrješavanja nejasnoća s vrhovnim zapovjednikom i ministrom obrane, kao npr. u pripremi operacija *Bljesak-1* i *Oluja* – nije ni bilo.

RAZLIČITOST TUMAČENJA CILJEVA OPERACIJE *UNA*

Operacijom *Maestral-2* i zauzimanjem Šipova, Jajca i Drvara VRS-u su u kratkom vremenu nanoseni dotad najveći teritorijalni gubici. Prvog dana operacije *Maestral-2* dogodio se i srpski raketni udar po Kutini. Načelnik GSHV-a „zapovijeda ustrojavanje jedne topničko-raketne skupine iz sastava ZP Zagreb i dvije izvidničke skupine (iz sastava ZP Zagreb i ZP Bjelovar) za otkrivanje lokacija raketnih sustava VRS-a. Podignuta je i gotovost postrojbi i zapovjedništava uz rijeke Savu i Unu” (Vrbanac, 2023). Uspjehom operacije *Maestral-2* predsjednik Tuđman želio je učvrstiti dostignute ciljeve na bojištu i izbjeći daljnje žrtve. Iako je imao vojne sposobnosti, zauzimanje Banje Luke predsjednik Tuđman tada nije razmatrao kao politički realnu opciju ne želeći narušavati odnose s SAD-om koje je pridobio za rješavanje pitanja hrvatskog Podunavlja u paketu s pitanjem završetka rata u BiH.

Za shvaćanje cjeline operacije *Una* potrebno je istražiti njezinu opću ideju i zamisao, koja je u GSHV-u znatno proširena u odnosu prema Predsjednikovoj suglasnosti da se zauzme „samo Unska pruga i ništa više”. Upitno je je li takav vrlo ograničen cilj ministar uopće shvatio na takav način i je li ga tako i prenio planerima operacije *Una*. Nedvojbeno je da su ciljevi operacije u GSHV-u bili raspravljani u znatno širem smislu u odnosu prema zadanom Predsjednikovu ograničenju.

Prema GSHV-u, ciljevi operacije *Una* bili su uspostavljanje nadzora nad cestovnom i željezničkom komunikacijom Bosanska Dubica – Bosanska Kostajnica – Bosanski Novi i otklanjanje ugroze koja je prijetila gradovima Kutini, Petrinji i Sisku. Iako se Unska pruga na potezu od Kostajnice do Bosanske Krupe taktičkom logikom mora osigurati u širem koridoru, ideja operacije *Una* bila je zauzimanje još šireg prostora. Zamisao je u prvoj fazi bila nasilno prijeći rijeku Unu te stvoriti jak mostobran. U drugoj fazi, ovisno o razvoju vojno-političke situacije, prodorom je trebalo stvoriti uvjete za ovladavanje Prijedorom (Slika 1). Pritom se operativni vokabular zadaće „stvaranja uvjeta za zauzimanje Prijedora” ne smije poistovjetiti sa „zauzimanjem Prijedora”. Zauzimanje Prijedora ili produžetak napada prema Banjoj Luci nisu bili dio konkretne zamisli operacije *Una*. Ona je obuhvaćala i nasilni prelazak rijeke

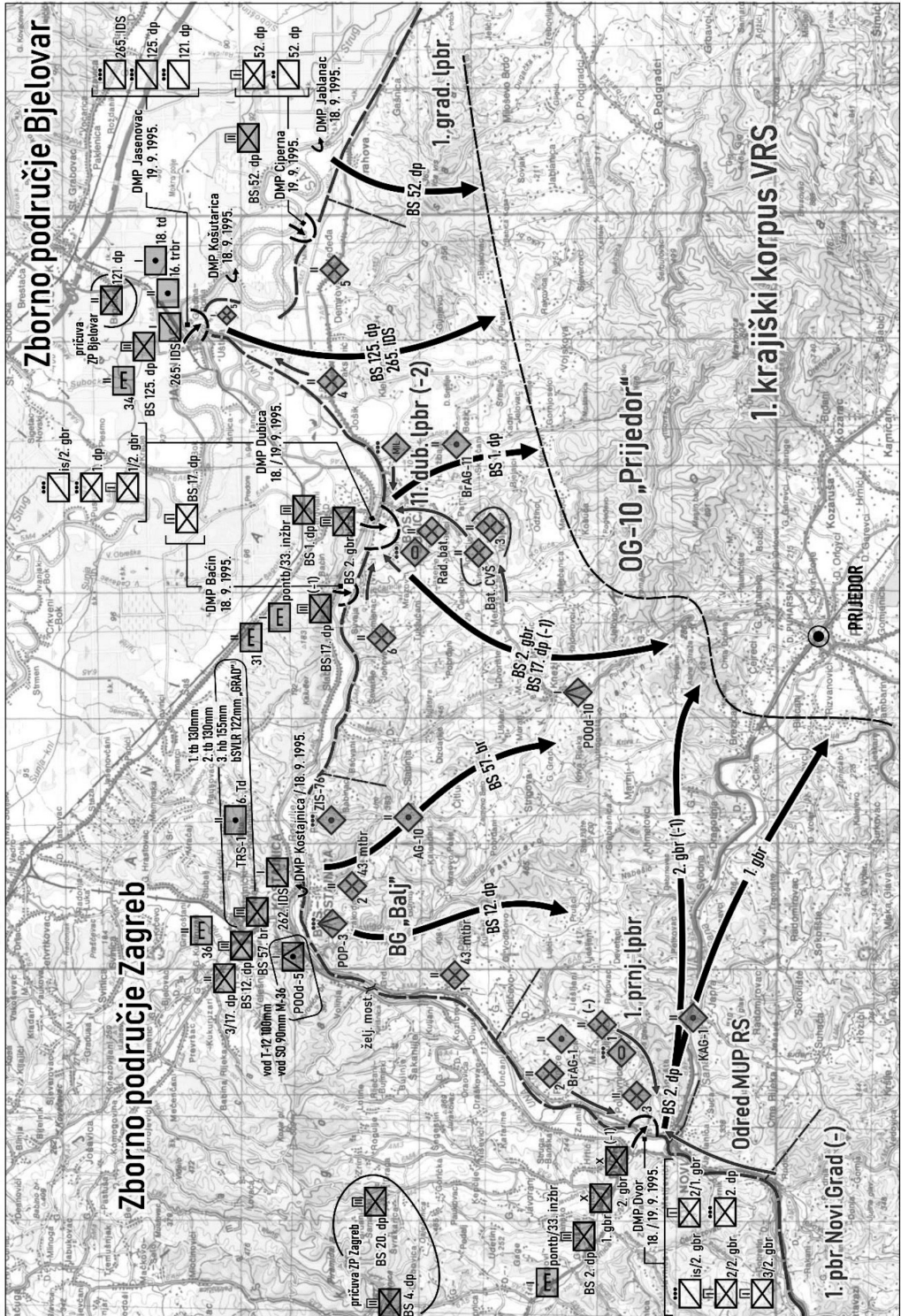
i to da je general Vrbanac „dobronamjerno predložio ministru da se prijeđe rijeka *Una* na nekoliko mjesta”, s čim se i general Červenko suglasio, ali je želio znati „što je cilj operacije, što treba zauzeti”. Zadaća, svrha i cilj operacije u tadašnjoj hrvatskoj vojnoj terminologiji često su poistovjećivani. U vrijeme prvog sastanka operacija *Una* je tek započela i gubitaka u HV-u još nije ni bilo. Stoga je jasno da je general Červenko izražavao nezadovoljstvo nejasnim ciljevima i nejasnom uklapanju u širu svrhu operacija u BiH, a ne samom zamisli provedbe operacije *Una*, koju je i on podupirao. Zabrinutost generala Červenka zbog žrtava vjerojatno se odnosi na moguće gubitke ako je riječ o znatno široj operaciji usmjerenoj prema Banjoj Luci, o čemu on nije bio upoznat.

Save nizvodno od Jasenovca, što je bilo još jedno značajno proširenje u odnosu na prvotnu zamisao.

U nedjelju, 17. rujna 1995. godine, u GSHV-u je u ranim popodnevnim satima užurbano pripremljena Direktiva za napad operativni broj 15/95 kodnog naziva „Una“ (dalje: Direktiva *Una*). Nju je u izočnosti načelnika GSHV-a, generala Červenka, potpisao načelnik Operativne uprave, general Vrbanac. U vrijeme izdavanja Direktive *Una* general Vrbanac bio je jedini nazočni general u GSHV-u, s pravom uvjeren da ima usmenu političku suglasnost ministra obrane te usmenu suglasnost načelnika GSHV-a (Vrbanac, 2023). Direktiva je istog dana uručena zapovjedniku ZP-a Zagreb, generalu Marijanu Marekoviću, zapovjedniku ZP-a Bjelovar, generalu Luki Džanku i zapovjedniku Hrvatskog ratnog zrakoplovstva i protuzračne obrane (HRZ), generalu Imri Agotiću. General Mareković, koji je samo nekoliko dana ranije preuzeo zapovijedanje ZP-om Zagreb od generala Basarca, bio je „iznenađen brzinom kojom je to trebalo ići, a u startu je bilo puno velikih nedoumica“ (Udruga 2. gbr Gromovi, 2015).

Prema Marekoviću, u odnose na strateškoj razini vojnici nikako nisu mogli utjecati (Udruga 2. gbr Gromovi, 2015), pristupivši planiranju i realizaciji zadaće iz Direktive *Una*. Zapovjednici ZP-a pristupili su njezinoj razradi i izradi vlastitih operativnih zapovijedi bez obzira na to što ju je zastupajući načelnika GSHV-a formalno potpisao načelnik Operativne uprave GSHV-a general Vrbanac. Ne samo u HV-u, svaki zapovjednik je uvijek osjetljiv na primanje zapovijedi od zapovjednika ili časnika kojeg je ovlastio nadređeni zapovjednik, a koji su izvan redovno uspostavljenog lanca zapovijedanja i vojne hijerarhije u konkretnoj operaciji ili ako postoji i najmanja sumnja u njihovu stvarnu ovlast zapovijedanja. Sama činjenica da su zapovjednici ZP-a pristupili razradi, planiranju i izvršenju Direktive *Una* također je protuargument za tvrdnje o operaciji *Una* kao samovoljnom vojnom pothvatu generala Vrbanca.

Slika 1. Rekonstrukcija zamisli i odvijanja operacije Una

Izvor: Autor

Zbog oslonca na dotadašnje iskustvo, general Vrbanac je načelno učinio jednu formalnu pogrešku. Potpisao je *direktivu*, a ne *operativnu zapovijed*.²⁴ Tada je zakonsku ovlast za donošenje direktiva imao samo vrhovni zapovjednik (*Zakon o obrani*, 1993) i ona je bila isključivo akt vrhovnog zapovijedanja. U praksi je direktive potpisivao i načelnik GSHV-a za što u Domovinskom ratu postoji niz primjera. Nedvojbeno je i da je predsjednik Tuđman htio spriječiti pojave vojnog voluntarizma u poduzimanju napadnih taktičkih aktivnosti (Ured Predsjednika RH, 1995a). To nije bila specifičnost HV-a jer u svakoj vojsci taktičke odluke mogu uzrokovati probleme strateškom vodstvu. Međutim, formalna procedura za uporabu vojske od strane politike nikad nije bila propisana za stratešku razinu zapovijedanja niti su bile razgraničene konceptualne i institucionalne nadležnosti. To je ostao neriješen problem, koji je ostavio svoje posljedice sve do danas. Direktiva je u međuvremenu nepravedno postala nepoželjan akt vrhovnog zapovijedanja te je kasnije potpuno izbačena iz Zakona o obrani.

Načelnik Obavještajne uprave GSHV-a, admiral Domazet-Lošo smatrao je da plan za operaciju *Una* „nije dobar i da treba ići niz Savu i usmjeriti se prema Topoli, pa se sa snagama koje dolaze s juga sresti u Omarskoj“ (Vrbanac, 2023). Ideja admirala Domazeta-Loše bila je taktički logičnija jer je vjerojatno htio izbjeći planine Kozaru i Prosaru. Time bi HV orijentirao snage na teren koje pogoduje manevru, ali i izravnim pristupom uklopio operaciju *Una* u eventualno nove operacije Hrvatskih snaga s juga, ali prema Banjoj Luci. U toj opciji snage HV-a zauzele bi i međuprostor između 5. i 7. korpusa ARBiH i onemogućile bi njihovo potpuno spajanje što se zbog odnosa u FBiH ne može isključiti kao stvarna svrha operacije o kojoj je dvojio i general Červenko. Takva bi svrha ujedno i opravdavala razloge užurbanog poduzimanja operacije. Zaključak je rasprave o mogućim inačicama djelovanja u GSHV-u bio da se plan može korigirati kad se zauzmu mostobrani. U tom je duhu i pripremljena Direktiva *Una* kojom je težište djelovanja ipak stavljeno na Pounje, a ne na pravac od Bosanske Gradiške prema Banjoj Luci. Prijedlog admirala Domazeta-Loše jest bio taktički i operativno logičniji, ali vrlo upitan sa stajališta strategije zbog velikih pritisaka SAD-a za zaustavljanje svake naznake operacija koje bi bile usmjerene na izravno ugrožavanje Banje Luke. U opći bi plan takav pristup unio i novu svrhu – onemogućavanje ARBiH u izbijanju na rijeku Savu, što bi dovelo u pitanje i stvaranje većega, kompaktnog teritorija pod bošnjačkom kontrolom. Također je razvidno i da je ideja admirala Domazeta-Loše za svrhu operacije imala dalekosežniji utjecaj na situaciju oko Banje Luke, a ne na odbacivanje VRS-a iz Pounja što je kao svrhu operacije vidio general Vrbanac, što svjedoči o različitim tumačenjima političkih i vojnih ciljeva u BiH.

²⁴ Direktiva je operativni (borbeni) dokument koji izdaju najviše razine zapovijedanja. Autoritativna je i odnosi se na dulje vremensko razdoblje. U njoj se zadaće postavljaju s manje detalja, a više se naglašava dodjela misije, namjera, zamisao (koncept operacija) i ograničenja. Ciljevi zadani direktivama trebaju biti opći i pokrivati jedno dulje razdoblje. To se vidi npr. iz srpske Direktive br. 8. *Vaganj-95* nastale dan prije početka *Oluje*, a na koju se VRS pozivao u poduzimanju većine operacija od kolovoza do listopada 1995. U HV-u se direktivom često nazivao dokument samo po formi iako je sadržajno bio gotovo istovjetan operativnim zapovijedima.

Na dan početka operacije *Una*, 18. rujna 1995., zapovjednik ZP-a Split dostavio je ministru obrane raščlambu situacije, prosudbu trenutnog stanja i prijedlog za daljnje djelovanje (Zapovjednik ZP Split, 1995). Vrlo je vjerojatno da je taj prijedlog ministru Šušku proistekao nakon njegova posjeta Hrvatskim snagama na IZM-u Vrba, nekoliko dana ranije. Riječ je o dokumentu koji je uobičajeni vojni savjet, a čija je svrha usklađivanje moguće vojne opcije i političkog angažmana. U svom prijedlogu general Gotovina je predložio ministru Šušku poduzimanje kombinirane napadne operacije u dvije etape radi ovladavanja Banjom Lukom i uspostavljanja crte obrane na lijevoj obali Vrbasa. Glavne snage za napad bile bi grupirane na smjeru Jajce – Banja Luka, a pomoćne na smjeru Okučani – Banja Luka. Na pomoćnom pravcu predlaže angažiranje 1. i 2. gbr HV-a od Okučana prema Topoli i raskrižju puteva Banja Luka – Prijedor. Opći bi cilj bio spajanje Hrvatskih snaga s juga i sjevera BiH prije namjeravanog spajanja 5. i 7. korpusa ARBiH, koje predlaže usmjeriti na napadna djelovanja na pravcima Sanski Most – Prijedor i Skender Vakuf – Kotor Varoš. Taj prijedlog nije dostavljen načelniku GSHV-a, generalu Červenku.

Prijedlog generala Gotovine, koji se uglavnom podudara s prijedlozima admirala Domazeta-Loše, koje je on iznio u GSHV-u tijekom stvaranja ideje operacije *Una*, ukazuje na nekoliko činjenica o klimi koja je vladala tijekom njezina pokretanja. Prva je relativna izoliranost načelnika GSHV-a iz planiranja budućih operacija u BiH te dominantna uloga civilnog ministra obrane u tim vojnim operacijama HV-a. Druga je namjera da se u operacije što prije uključe 1. gbr Tigrovi i 2. gbr Gromovi, čime bi se olakšali i napori ZP-a Split.²⁵ Treća je da zapovjednici na terenu ili nisu imali jasne političke smjernice o poduzimanju ili nepoduzimanju operacija prema Banjoj Luci ili je stav ministra obrane bio „ići dok međunarodna zajednica stvarno ne prigovara“ (Galbraith, 1995a). Mišljenje generala Vrbanca da je iz GSHV-a jedino admiral Domazet-Lošo bio upoznat s globalnim planom napredovanja HV u Bosni (Vrbanac, 2023), iako je predsjednik Tuđman zbog cijene prividnog savezništva s SAD-om već bio isključio Banju Luku kao cilj, upućuje na različite struje na strateškoj razini. Četvrta je labilnost odnosa u FBiH i na strateškoj i na operativnoj razini u kojoj je savezništvo bilo bez jasnih zajedničkih ciljeva. I general Mareković tvdi da je Banja Luka bila cilj Hrvatskih snaga i da je *Una* trebala biti izvođena u sudjelovanju s 4. gbr i 7. gbr, dok su 5. i 7. korpus (ARBiH) trebali ići „na Sanski Most i Prijedor, a nisu se pomakli ni jednog metra“ (Udruga 2. gbr Gromovi, 2015). Takvi zaključci ujedno sumiraju okolnosti i brzinu kojom je pokrenuta operacija *Una*, zbog čega se načelnik GSHV-a sastao s predsjednikom Tuđmanom na dan početka operacije, opravdano dvojeći o stvarnim ciljevima operacije i brzini kojom je ona odobrena.

Prema sadržaju izdane Direktive *Una*, ZP Zagreb je u prvoj fazi operacije imao zadaću osvojiti mostobrane u području Bosanskog Novog, Bosanske Kostajnice i Bosanske Dubice, a ZP Bjelovar planinu Prosaru. U drugoj fazi, a „ovisno o razvoju vojno-političke situacije“, zadaća snaga ZP Zagreb bila je prodrijeti prema Prijedoru, a ZP Bjelovar je imao zadaću osigurati bok glavnim snagama. Zauzimanje Prijedora i

²⁵ ZP Split je ranije zahtijevao i uključivanje snaga ZP-a Gospić, generala Mirka Norca u kombinirane operacije u BiH, što nije odobreno (Ademi, 2021).

produžetak operacija prema Banjoj Luci nije bilo konkretizirano ni Direktivom *Una*, ni u operativnim zapovijedima zapovjednika ZP-a, nego se spominjalo isključivo stvaranje uvjeta za takav razvoj događaja.

Kratkoća planiranja i vrlo općenit sadržaj Direktive *Una* te brigadna i pukovnijska zapovjedništva u pokretu prema područjima prikupljanja uzrokovali su još različite tumačenje ciljeva operacije na brigadnim i pukovnijskim razinama. U svojoj odluci zapovjednik 1. gbr Tigrovi naveo je i zadaću oslobađanja Prijedora u sudjelovanju s 2. gbr Gromovi, iako je suprotno tomu, u istoj zapovijedi zadaća brigade bila „s 2. gardijskom brigadom biti u spremnosti za zauzimanje Prijedora“ (Lucić et al., 2012b). Zauzimanje grada Prijedora kao cilj operacije *Una* spominje se i u izuzetno kratkom osvrtu na ulogu 57. brigade HV-a (Gajdek, 2023), iako ni Direktiva *Una* iz GSHV-a, ni Zapovijed zapovjednika ZP Zagreb za napad nisu zadali zauzimanja Prijedora”.²⁶ To pokazuje da je osim kolanja borbenih zapovijedi niz lanac zapovijedanja vjerojatno postojao i usmeni kanal kojim je komunicirano različito viđenje ciljeva operacije.

Iznimno kratko višerazinsko planiranje i priprema doveli su do toga da su ciljevi, zadaća i svrha operacije uvijek ponešto drukčije tumačeni na svakoj razini na putu od vrhovnog zapovjednika do zapovjednika brigada i pukovnija. Tehnologija izrade, šifriranja i prenošenja zapovijedi bila je vremenski zahtjevnija od usmenoga, izravnog prijenosa. Čini se da je primamljivost brzine usmenog prijenosa, zbog kratkog vremena do zadanog početka operacije, dovela do misinformacija o ciljevima i zadaćama. Predsjednik Tuđman je odobrio samo zauzimanje Unske pruge, Direktivom *Una* GSHV-a zadaća je proširena do izbijanja na prilaze Prijedoru uključujući i nasilni prelazak Save, a brigadne zapovijedi zadaću su proširile još više i na samo zauzimanje grada Prijedora.

Operacija *Una* jedan je od najzornijih primjera iz Domovinskog rata kako nejasno definirane zadaće, svrhe i ciljevi mogu kroz lanac zapovijedanja potpuno izmijeniti svoj izvorni smisao i uzrokovati nesklad vojnih i političkih ciljeva. Apstraktnost strategije zahtijeva operacionalizaciju kroz operativno umijeće, a konkretizaciju kroz taktiku. To prevođenje strategije u taktiku uzrokovalo je različito tumačenje ciljeva zbog čega se moraju uspostaviti zaštitni i kontrolni mehanizmi kakvih u vrijeme izvođenja operacije *Una* uopće nije bilo.

²⁶ Tadašnji način formuliranja operativnih zapovijedi bio je prilagođenim kroatiziranjem sadržaja operativne zapovijedi iz bivše JNA koji je zapovjednicima i stožerima stvarao dosta nejasnoća oko oblikovanja i razlikovanja „odluke“ i „zadaće“. U današnjoj obuci i izobrazbi u HV-u inzistira se na preciznom i jednostavnom rječniku kojim se komplementarno definiraju „misija“ (gdje se zadaje taktička zadaća i svrha te zadaće), „zapovjednikova namjera“ i „koncept operacija“.

EPILOG OPERACIJE *UNA*

General-bojnik Vinko Vrbanac već je 19. rujna 1995. godine, dok je još trajalo izvlačenje snaga HV-a s desantne osnovice kod Bosanskog Novog, podnio izvješće o operaciji *Una* generalu Červenku, koji je u izvješću predsjedniku Tuđmanu 20. rujna 1995. godine izravno naveo da je operaciju *Una* „samoinicijativno planirao general Vrbanac“ bez njegova „znanja i odobrenja“, za što je „navodno dobio suglasnost ministra obrane“ (Vrbanac, 2023). General Vrbanac je saslušan pred istražnim povjerenstvom koje je vodio general Stipetić. Nakon bezuspješnih molbi za prijam kod ministra obrane i Predsjednika Republike udaljen je od dužnosti i stegovno kažnjen zaustavljanjem u napredovanju zbog „postupanja protivno vojnim propisima i nanošenja štete ugledu oružanih snaga“ (Vrbanac, 2023). U travnju 1996. je umirovljen.

Iako se načelnik GSHV-a u izvješću predsjedniku Tuđmanu „ogradio i odgovornost za operaciju prebacio na generala Vrbanca i ministra Šuška“ (Marijan, 2008: 333) nedvojbeno je da je on bio upoznat s planom i gotovo otpočetak osobno rukovodio operacijom *Una*. Nakon sastanka s Predsjednikom, on je prvog dana operacije izdao nekoliko dopunskih zapovijedi kojima je izmijenio ili dopunio Direktivu *Una*.²⁷ Od mostobrana kod Bosanskog Novog zabranio je dalji manevar i prodor snaga (prema Prijedoru) bez njegovog posebnog pismenog odobrenja (Vrbanac, 2023). Ograničenjem operacije isključivo na stvaranje mostobrana, načelnik GSHV vjerojatno je želio vratiti operaciju u okvire ograničenja koje je zadao predsjednik Tuđman, tj. zauzeti samo Unsku prugu. Time je pokušao otkloniti njegovu opravdanu sumnju da su ciljevi operacije *Una* širi od formalno zadanih i usmjereni na Banju Luku. Ostat će nepoznato zašto načelnik GSHV-a nije zaustavio operaciju *Una* na samom početku, ako je doista smatrao da je ona pokrenuta navodnom samovoljom generala Vrbanca.

U dosadašnjim napisima o operaciji *Una*, posebno sa srpske strane, česti su napisi o velikim tzv. „službenim“ i još većim „neslužbenim“ podacima o broju poginulih hrvatskih vojnika, iako „službeni“ podaci nikad nisu bili izneseni. Čini se da izvor tog stava potječe iz knjige generala Bobetka koja je jedan od prvih šire dostupnih izvora. U njoj je, uz neke druge činjenične netočnosti, iznio i podatak o „više od 70“ poginulih (Bobetko, 1996: 511). General Basarac navodi „oko 100 poginulih i 200 ranjenih“ (Basarac, 2023: 179), a „oni najkatastrofičniji tvrdili su da je poginulo čak 140 do 300 pripadnika Hrvatske vojske“ (Latinović, 1997). Zbog oprečnih tvrdnji, autor je istražio i sačinio precizan popis poginulih i nestalih hrvatskih vojnika.

Suprotno dosad iznesenim tvrdnjama, u operaciji *Una* poginulo je ili nestalo ukupno 50 pripadnika HV-a. Od toga je ZP Zagreb s ojačanjima imao 41 poginulog, a ZP Bjelovar 6 poginulih. Prvog dana operacije poginuo je 31, drugog dana 12, a

²⁷ Jednu je od tih dopunskih zapovijedi, u ime načelnika GSHV-a, potpisao i njemu podređeni general Petar Stipetić.

od posljedica teškog ranjavanja sljedećih su dana preminula 4 pripadnika HV-a.²⁸ Tri pripadnika HV-a iz sastava ZP Zagreb s ojačanjima i danas se vode kao nestali.²⁹

Najviše je gubitaka imala 2. gbr Gromovi (25 poginulih i 1 nestao), zatim 1. gbr Tigrovi (7 poginulih i 2 nestala), 125. domobranska pukovnija (dp) (4 poginula), 1. dp (3 poginula), a po jednog poginulog su imali: 57. brigada (br), 12. dp, 52. dp, 121. dp, 262. izvidničko-diverzantska satnija (IDS), 31. inženjerijska bojna (inžb), 202. topničko-raketna brigada (trbr) PZO-a i Zapovjedništvo ZP-a Zagreb. Na hrvatskoj strani rijeka Une i Save poginulo je 19, na bosanskoj 20, a na toku rijeka (uključujući most u Hrvatskoj Kostajnici) poginulo je ili nestalo 11 pripadnika, od toga 6 u incidentu nevezanom uz djelovanje neprijatelja (potonuće desantnog čamca) i 5 od djelovanja neprijatelja. Od neprijateljske topničke vatre poginuo je ili smrtno ranjen 21 pripadnik, od streljačke 22, a 7 je poginulo u borbenim incidentima nevezanim za djelovanje neprijatelja.

Utvrđiti točan broj ranjenih bilo je puno teže. Zasad se sa sigurnošću može utvrditi jedino da je u operaciji *Una* ranjeno najmanje 155 pripadnika HV-a. Od toga je ZP Zagreb imao 125, ZP Bjelovar 29 ranjenih, a HRZ je imao jednog lakše ranjenog pilota. Najviše je ranjenih imala 2. gbr (najmanje 69), zatim 1. gbr (27), 1. dp (16), 125. dp (9), 52. dp (7), 265. IDS (7), 121. dp (6), 2. dp (4), 57. br (3), 17. dp (2), 262. IDS (2), a 31. inžb, 12. dp i HRZ po jednoga ranjenog.

Za razliku od svih drugih postrojbi, autor nije mogao istraživanjem potvrditi ili opovrgnuti točnost podatka o broju ranjenih pripadnika 2. gbr Gromovi. Višestruko je potvrđen podatak o 69 ranjenih Gromova. Međutim, prema monografiji 2. gbr „ozlijeđeno je i ranjeno 111 gardista“ (Lucić et al., 2012a: 361). Prema Marijanu,

²⁸ Dana 18. rujna 1995. poginuli su: Barać, Ivo (2. gbr) r. 1968. | Briševac, Miroslav (2. gbr) 1972. | Bukovac, Tomislav (1. dp) 1968. | Čelepurović, Željko (2. gbr) 1961. | Drvodelić, Marijan (2. gbr) 1960. | Duk, Zvonimir (31. inžb) 1974. | Fištrić, Rudi (2. gbr) 1965. | Hofer, Mladen (1. dp) 1954. | Horvat, Dražen (2. gbr) 1965. | Karlović, David (52. dp) 1950. | Knaus, Bruno (1. gbr) 1971. | Macan, Josip (2. gbr) 1952. | Marjanović, Dragan (1. dp) 1949. | Martello, Mile (2. gbr) 1966. | Medved, Mirko (12. dp) 1975. | Mikočević, Siniša (2. gbr) 1965. | Miota, Stevo (2. gbr) 1963. | Oljačić, Darko (2. gbr) 1973. | Paestka, Zdenko (2. gbr) 1969. | Pajsar, Stjepan (2. gbr) 1962. | Perčin, Teo (262. IDS) 1975. | Petrušić, Ante (2. gbr) 1965. | Podravac, Jovica (202. trbr PZO-a) 1969. | Simonišek, Paul (2. gbr) 1973. | Šišić, Miroslav (2. gbr) 1974. | Špoljar, Zoran (2. gbr) 1970. | Vrtar, Krunoslav (1. gbr) 1975. | Zidar, Josip (ZZP Zg) 1956. | Zrna, Zvonko (2. gbr) 1966. | Želježić, Dragutin (125. dp) 1963. | Žuk, Petar (2. gbr) 1972. |

Dana 19. rujna 1995. poginuli su: Babić, Nenad (1. gbr) r. 1968. | Baltić, Dario (2. gbr) 1971. | Budimir, Marko (2. gbr) 1961. | Franić, Tomislav (125. dp) 1953. | Karafa, Zlatko (1. gbr) 1976. | Kastner, Darko (125. dp) 1966. | Kovačević, Miroslav (2. gbr) 1975. | Kunkić, Mato (2. gbr) 1970. | Matić, Darko (2. gbr) 1961. | Pavić, Ivica (1. gbr) 1971. | Pavlič, Ivica (1. gbr) 1973. | Šeliga, Dragutin (125. dp) 1953. |

Od 20. do 28. rujna 1995. od posljedica ranjavanja u operaciji *Una* preminula su 4 pripadnika HV-a: Kondić, Dragan (2. gbr) r. 1958. †20. rujna 1995. | Žafran, Božidar (1. gbr) 1973. †21. rujna 1995. | Lulić, Željko (121. dp) 1953. †24. rujna 1995. | Šokčević, Marijan (57. br) 1955. †28. rujna 1995. |

²⁹ Od 19. rujna 1995. kao nestali se vode: Furač, Marijan (1. gbr) r. 1958. | Hadžihasanović, Tarik (2. gbr) 1962. | Kovačić, Mario (1. gbr) 1975. |

koji je imao pristup nekim izvornim dokumentima, ZP Zagreb je imalo ukupno 115 ranjenih (Marijan, 2016: 382). S obzirom na autoru nedvojbeno, poimenično potvrđen broj ranjenih u nekim drugim postrojbama ZP-a Zagreb (npr. 10 teže i 6 lakše ranjenih pripadnika 1. dp) jedino što se zasad sa sigurnošću može utvrditi jest to da je u operaciji *Una* ukupno ranjeno 155 do 195 pripadnika HV-a. Još najmanje petorici pripadnika HV-a klinički je registrirana akutna psihoza. Većina je ranjenih pripadnika HV-a zadobila lakše tjelesne ozljede, ali točan broj lakše i teže ranjenih nije bilo moguće utvrditi korištenom metodom.

ZAKLJUČAK

Operacija *Una* nije pokrenuta ni *upravo* zbog američkih prijedloga, ali ni *samo* zbog njih. Ideja o provedbi operacije *Una* i njezina osnovna zamisao nastale su neovisno o američkim poticajima zbog inicijative i povoljnog razvoja situacije na bojištu te složenosti odnosa u FBiH. Predsjednik Tuđman nije više imao politički interes za zauzimanje područja od bošnjačkog interesa; područja koje će svakako pripasti Republici Srpskoj; ili zauzimanje područja samo zato što su Hrvatske snage to mogle bez obzira na američke poticaje za zauzimanje Prijedora i Bosanskog Novog.

Za navodni dokaz tvrdnje da je operacija *Una* pokrenuta zbog američkog poticaja, dosadašnji izvori uglavnom koriste nekoliko Holbrookeovih memoarskih rečenica upućenih predsjednicima Tuđmanu i Izetbegoviću te ministru Šušku. Pritom je zanearena činjenica da su američki diplomati to predlagali vjerujući da je to zajednički cilj FBiH. Prijedlog za zauzimanje Prijedora iznošen je kao prijedlog cilja FBiH, a ne kao cilj hrvatske ili bošnjačke strane zasebno. Štoviše, službeni stav SAD-a često je bio neizrečen ili nejasno prenesen američkim diplomatima na terenu. Stoga su i članovi Holbrookeovog tima iznosili različite stavove i prijedloge, pa čak i protivljenje zauzimanju Prijedora od strane HV-a i općenito protivljenje nastavku ofenzive nakon operacije *Maestral-2*.

Predsjednik Tuđman je ministru obrane odobrio pokretanje operacije *Una*, ali uz zadaću i ograničenje: „zauzeti samo Unsku prugu i ništa više“. Zauzimanje Unske pruge je bio ograničen vojni cilj, ali s budućom gospodarskom koristi. Ministar Šušak dao je suglasnost za pokretanje operacije prema konkretnom prijedlogu generala Vrbanca. Cilj i provedba operacije *Una* u Direktivi *Una*, koju je u ime načelnika GSHV-a potpisao general Vrbanac, bili su širi od ograničenja koje je zadao predsjednik Tuđman.

Načelnik GSHV-a bio je upoznat s pokretanjem operacije *Una* i njezinim političkim odobrenjem. On je također bio suglasan s planom generala Vrbanca koji mu nije bio sporan. U tom smislu, operacija *Una* nikako se ne može nazvati „samovoljnim vojnim pothvatom“. I kvalifikacija prekoračenja ovlasti pripisana generalu Vrbanca zbog čina potpisivanja Direktive *Una* vrlo je upitna. Takva „prekoračenja ovlasti“ u Domovinskom su se ratu događala i ranije. Nesporno je i to da je zadano vrijeme spremnosti za početak napada u 10:00 sati dopuštalo ili odgodu ili potpunu obu-

stavu operacije od strane načelnika GSHV-a u slučaju bilo kakvih dvojbi, što se nije dogodilo.

Ono zbog čega je general Červenko bio s pravom nezadovoljan, bili su nejasno definirani ili loše komunicirani ciljevi operacije i njegova isključenost iz odlučivanja, što se događalo i ranije, a što je vjerojatno kulminiralo tijekom operacije *Una*. Zbog toga je on s pravom dvojio je li ona usmjerena prema Banjoj Luci, je li dio veće operacije s uključenjem snaga ZP-a Split s juga i je li njezina svrha sprečavanje ARBiH u izbijanju na rijeku Savu. U vrijeme kad su zapovjedništvima i postrojbama već izdane operativne zapovijedi za napad i kad su Gromovi već uspješno razbijali prve bunkere VRS-a, na strateškoj se razini još uvijek vodila rasprava koji je cilj operacije i što je njezina svrha.

Usredotočenjem na konkretnost taktike u promatranju operacija HV-a u Domovinskom ratu često u drugi plan padaju lekcije naučene na strateškoj razini zapovijedanja HV-om. To se ponajprije odnosi na naučene lekcije vezane za ovlasti, nadležnosti i proceduru pokretanja uporabe HV-a. Glasovi vojske dijelom vidljivi i kroz današnju doktrinu Oružanih snaga, o potrebi detaljnije razrade zakonskih ovlasti i o nužnosti postojanja jasno definiranih inputa političke razine za vojno planiranje, uglavnom su sputani *Damoklovim mačem* tzv. miješanja vojske u politiku. No, vojska prije pokretanja nasilne operacije mora biti uvjerena u legitimnost i legalnost odluka o provedbi zbog specifičnih kaznenih odgovornosti koje proizlaze iz prirode zapovijedanja, brzine odlučivanja, pa i posljedica moguće prokrastinacije.

U kratkoj povijesti demokratskih civilno-vojnih odnosa u Republici Hrvatskoj i nakon Domovinskog rata stvorena vojna organizacijska kultura koja priječi bilo kakvo upletanje vojske u političko odlučivanje primarni su razlozi nepostojanja formalnih i detaljnijih propisa o proceduri odlučivanja o uporabi HV-a koji se odvija na političkoj razini. Odluka o uporabi vojske za ostvarenje političkih ciljeva u demokratskom hrvatskom društvu nesporno je uvijek politička i takva i treba ostati. No, njezina funkcija, forma i proces moraju biti jasno propisani i uspostavljeni, kako bi vojska dobila jasne i nedvojbene ciljeve i smjernice za svoje interne procese planiranja na operativnoj i taktičkoj razini ratovanja. Time bi se uklonila mogućnost različitog tumačenja političkih ciljeva zadanih vojsci, a kakvi su se dogodili tijekom planiranja i provedbe operacije *Una*. Vojno planiranje operacija, odnosno način i procedure uporabe HV-a moraju biti jasno i nedvojbeno propisani za cjelokupan lanac zapovijedanja – od vrhovnog zapovjednika do zapovjednika desetine, posade ili tima.

Borbene vojne operacije domena su iznimnog nasilja i kaosa u kojem su najopipljivije ljudske žrtve. Hrvatski su vojnici u Domovinskom ratu, ali i u ranijoj povijesti, ginuli za ostvarenje različitih političkih ciljeva i to je moguće i u budućnosti. Organizacijskim učenjem, stručnom polemikom i uspostavljanjem jasnih procedura za uporabu HV-a na hijerarhijskim razinama iznad načelnika GSHV-a treba osigurati da su strateški politički i vojni ciljevi zadani i formalno i nedvojbeno, a djelovanje vojske usklađeno sa strateškom svrhom. O tome se može puno naučiti iz sada već solidnih iskustava o strateškom odlučivanju u NATO-u i njegovim članicama, koje je

visoko formalizirano i rezultat jasne podjele nadležnosti vojske i politike. Pritom se demokratska, civilna supremacija nad vojskom ne dovodi niti smije dovesti u pitanje.

Žrtva od pedeset hrvatskih časnika, dočasnika i vojnika na neki je način i obvezujuća. Način i hrabrost kojom su Gromovi i Tigrovi te bojne skupine iz domobranskih pukovnija desantirale rijeke Unu i Savu, gotovo izravno na naseljena mjesta i s taktički inferiornih pozicija, moraju na neki način biti zabilježeni i za povijest i za sumiranje iskustava iz Domovinskog rata. Pritom se ne smije zaboraviti da vojska dobiva i gubi bitke i bojeve, a politika dobiva i gubi rat. Stoga se i naučene lekcije sa strateške razine zapovijedanja ne smiju zapostaviti ili izostaviti iz stručne polemike. Svojom veličinom Hrvatska ne smije propustiti učenje i iz neuspjeha s tragičnim posljedicama kao što je bila operacija *Una*.

IZVORI I LITERATURA

- Ademi, Rahim (2021) *Samo istina: Ratni dnevnik generala Hrvatske vojske*. Zagreb: Večernji list d.o.o.
- ADST (Association for Diplomatic Studies and Training) (2013) "Ambassador Peter W. Galbraith Oral History, Foreign Affairs Oral History Collection." Arlington, Virginia. Pristupljeno 25. 7. 2023. Dostupno na URL: <https://adst.org/>.
- Basarac, Ivan (2023) *Ako padne Petrinja, past će Beograd: Moja sjećanja iz Domovinskog rata*. Zagreb: Despot Infinitus d.o.o.
- Bobetko, Janko (1996) *Sve moje bitke*. Zagreb: Vlastita naklada.
- CIA (Central Intelligence Agency) (1995) "1995-09-27B, BTF Report re The Bosnian Government Divisions Show Confusion in Peace Negotiations." Pristupljeno 20. 5. 2023. Dostupno na URL: <https://clinton.presidentiallibraries.us/>.
- CIA (Central Intelligence Agency) (2002) *Balkan Battlegrounds: A Military History of the Yugoslav Conflict, 1990-1995, Volume I*. Washington DC: CIA, Office of Russian and European Analysis.
- Clark, Wesley K. (2001) *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo, and the Future of Combat*. New York: Public Affairs, Perseus Books Group.
- Clausewitz, Carl v. (1976) *On War*. Princeton: Princeton University Press.
- Clausewitz, Karl v. (1997) *O ratu*. Zagreb: MORH – Politička uprava.
- Clausewitz, Carl v. (2010) *O ratu*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Domazet-Lošo, Davor (2010) *Hrvatski Domovinski rat 1991.-1995. – strateški pogled*. Zagreb: Udruga Hrvatski identitet i prosperitet i Ogranak Matice hrvatske Sinj.
- Đurić, Dragan (2000) "Tuđman i Šušak isplanirali su akciju "Una", u kojoj je poginulo 49 vojnika, a da nisu obavijestili Červenka." *Nacional*, 21. lipnja, str. 60-61.

- Gajdek, Đuro (2023) *57. samostalni bataljun Zbora narodne garde Sisak "Marijan Celjak"*. Sisak: Županijska podružnica Udruge hrvatskih dragovoljaca Domovinskog rata Sisačko-moslavačke županije.
- Galbraith, Peter (1995a.) "Ambassador Galbraith's diary entries, June - November 1995.". Pristupljeno 20. 5. 2023. Dostupno na ICTY, URL: <https://ucr.irmct.org/>.
- Galbraith, Peter (1995b.) "Extracts from Diary of US Ambassador to Croatia Peter Galbraith." Washington: National Defense University.
- Galbraith, Peter (2008) "Izjava veleposlanika Petera Galbraitha (R064-7827-R064-7842-BCST/Prijevod)". Pristupljeno 20. 5. 2023. Dostupno na ICTY, URL: <https://ucr.irmct.org/>.
- Galbraith, Peter (2023) *Osobna komunikacija s autorom*. Zagreb:Wyoming, SAD. Srpanj-kolovoz.
- Granić, Mate (2019) *Diplomatska oluja*. Zagreb: Večernji list d.o.o.
- Grgurinović, Željko (1997) "Akcija stala na zahtjev Amerikanaca?" *Obzor*, 13. rujna, str. 32-33.
- Hedl, Drago (2010) "U operaciji Una 1995. poginulo je 49 vojnika. Zbog koga je sve pošlo po zlu?" *Jutarnji list*, 22. rujna.
- Holbrooke, Richard (1998) *Završiti rat*. Sarajevo: Šahinpašić.
- Huntington, Samuel P. (1957) *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. 2000th ed. Cambridge, Massachusetts, London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Huntington, Samuel (1993) "The Clash of Civilizations?" *Foreign Affairs* 72(3):22-49.
- Izetbegović, Alija (2001) *Sjećanja: autobiografski zapis*. Sarajevo: Šahinpašić.
- Latinović, Andrea (1997) "Na Uni u rujnu 1995. poginulo je najmanje 37 hrvatskih vojnika." *Nacional*, 21. lipnja, str. 20, 45.
- Lucić, Josip et al., ur. (2012a) *2. gardijska brigada Hrvatske vojske Gromovi*. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer Oružanih snaga RH.
- Lucić, Josip et al., ur. (2012b) *1. gardijska brigada Hrvatske vojske Tigrovi*. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer Oružanih snaga RH.
- Marijan, Davor (2008) "Zborno područje Bjelovar u operaciji Una." *Scrinia Slavonica : Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* 8(1):317-335.
- Marijan, Davor (2016) *Domovinski rat*. Zagreb: Despot Infinitus i Hrvatski institut za povijest.
- Predsjednik RH (1995) *Odluka broj DT-01-04-95-555/?, od 29. lipnja 1995*. Zagreb: (Objavljeno u: Ademi, Rahim (2021), str. 368/recto).
- Raguž, Jakša (2009) "Operacija „Burin“ - planovi Hrvatske vojske za zauzimanje istočne Hercegovine 1995. godine." *Časopis za suvremenu povijest* 41(3):633-657.

- Šoštarić, Eduard (2006) "Otvorena istraga zbog akcije 'Una'." *Nacional*, 14. kolovoza.
- Udruga 2. gbr Gromovi (2015) "Okrugli stol: Uloga 2. gardijske brigade Gromovi u operaciji „Una 95“ (audio i video zapis ustupljen autoru, u posjedu HMDCDR). Zagreb.
- UN (1999) "Contact group July 1994 proposal [cartographic material]." New York. Pristupljeno 6. kolovoza 2023. Dostupno na URL: <https://digitallibrary.un.org/record/705480>.
- Ured Predsjednika RH (1995a) "Zapisnik sa razgovora predsjednika Republike Hrvatske, dr. Franje Tuđmana sa vojnim dužnosnicima Republike Hrvatske, održanog u Predsjedničkim dvorima, 23. kolovoza 1995. godine.". Pristupljeno 20. 5. 2023. Dostupno na ICTY, URL: <https://ucr.irmct.org/>.
- Ured Predsjednika RH (1995b) "Zapisnik sa sastanka održanog 14. rujna 1995.". Pristupljeno 20. 5. 2023. Dostupno na ICTY, URL: <https://ucr.irmct.org/>.
- Ured Predsjednika RH (1995c) "Zapisnik sa sastanka održanog 16. kolovoza 1995. godine.". Pristupljeno 20. 5. 2023. Dostupno na ICTY, URL: <https://ucr.irmct.org/>.
- US Congress (1997) "Final Report of the Select Subcommittee to Investigate the United States Role in Iranian Arms Transfers to Croatia and Bosnia ("the Iranian Green Light Subcommittee"), with Minority Views." Washington D.C.
- US Department of State (1996) "1996-06-18, Dayton History Project Interview with Richard Holbrooke and Roberts Owen June 18, 1996.". Pristupljeno 8. 7. 2023. Dostupno na URL: <https://clinton.presidentiallibraries.us/>.
- US Department of State, Dayton History Project (1997) *The Road to Dayton: U.S. Diplomacy and the Bosnia Peace Process, May-December 1995*. Washington D.C.: National Security Archive.
- Urbanac, Vinko (2023) *Osobna komunikacija s autorom*. Zagreb:Osijek. Lipanj-listopad.
- Zakon o obrani (1993) *Narodne novine* 74/1993.
- Zapovjednik ZP Split (1995) "Raščlamba operacije, prosudba trenutnog stanja i prijedlog za daljnje djelovanje, kl. 8/95-01/15, ur. br. 1080-01-95-71.". Pristupljeno 20. 5. 2023. Dostupno na ICTY, URL: <https://ucr.irmct.org/>.

STRATEGIC CONTEXT, OBJECTIVES, AND EPILOGUE OF OPERATION 'UNA'

Tomislav Kovačić

ABSTRACT

The paper investigates the strategic context of the decision for commencement of the Croatian Army's operation codenamed 'Una' in September 1995. After initial success in executing a demanding hasty river-crossing operation of the Una and Sava rivers, the engaged units of the Croatian Army withdrew to their initial combat positions by D+2. Operation 'Una' has been unfairly overshadowed by several successful military operations in Croatia and Bosnia and Herzegovina. However, it holds many lessons for the future. Operation 'Una' warns of the importance of a clear policy of civil-military relations and clearly defined, formalized, and attainable objectives. The author researched and presented a comprehensive reconstruction of strategic context and events before the commencement of the operation, and its divergent political and military objectives. Its grimmest consequence was fifty Croatian soldiers killed or missing in action, which should be an additional motive for establishing clear procedures when committing armed forces to achieve national strategic objectives.

Keywords: Operation Una, strategy, Croatian Army, river-crossing, civil-military relations, Una, Sava